

Digitaliseret af | Digitised by

**DET KGL.
BIBLIOTEK**

Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s):

Titel | Title:

Udgivet år og sted | Publication time and place:

Fysiske størrelse | Physical extent:

Rützou, Th.

Smaastykker af Langelands Historie.

Rudkjøbing : trykt hos F. J. Høeg, 1873

84 s.

DK

Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work is free of copyright. You can copy, change, distribute or present the work, even for commercial purposes, without asking for permission. Always remember to credit the author.

Ritzou.
Smøstykke
af
Landskabs Historie
1873.

33-254-8°

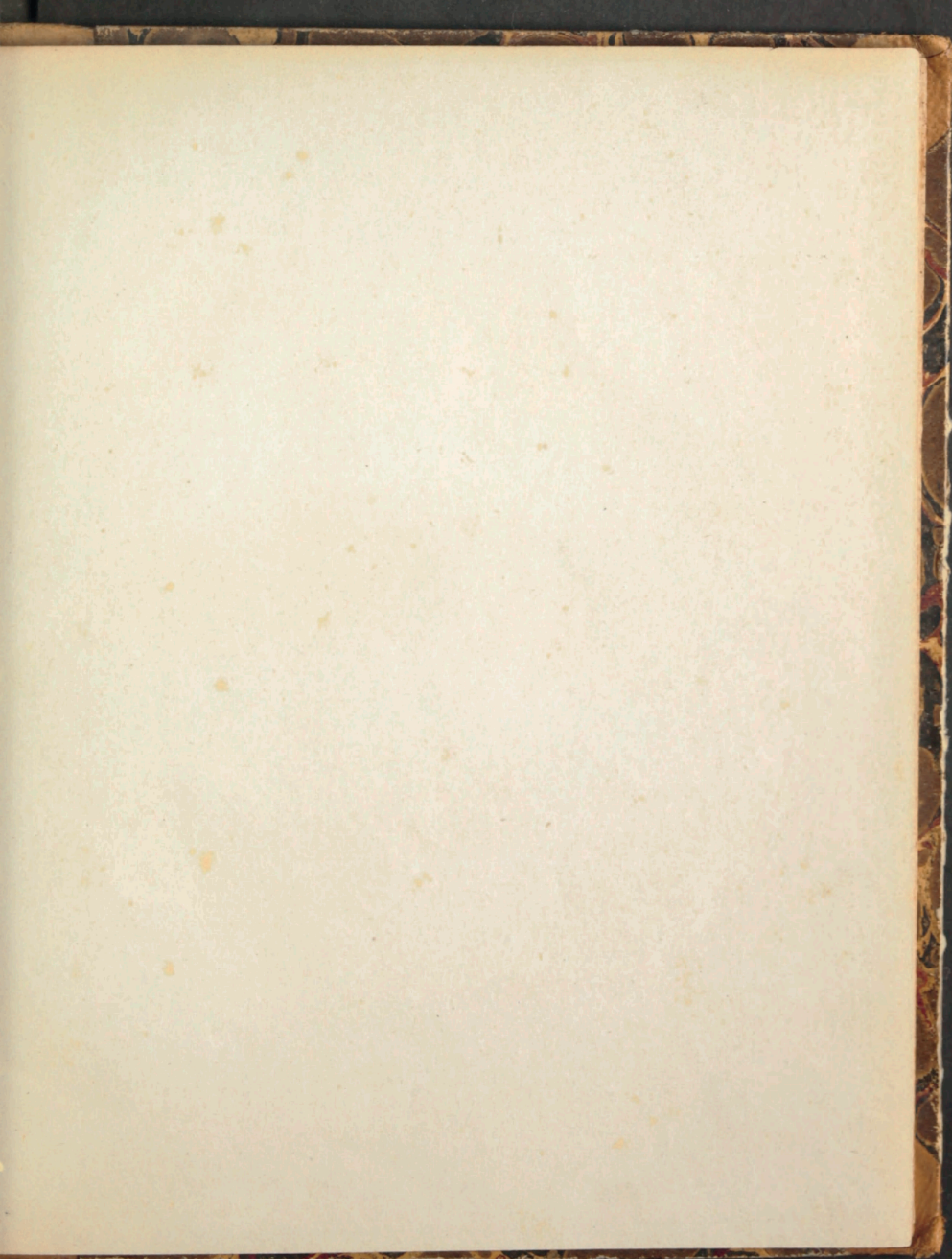
DET KONGELIGE BIBLIOTEK
DA 1.-2.S 33 8°

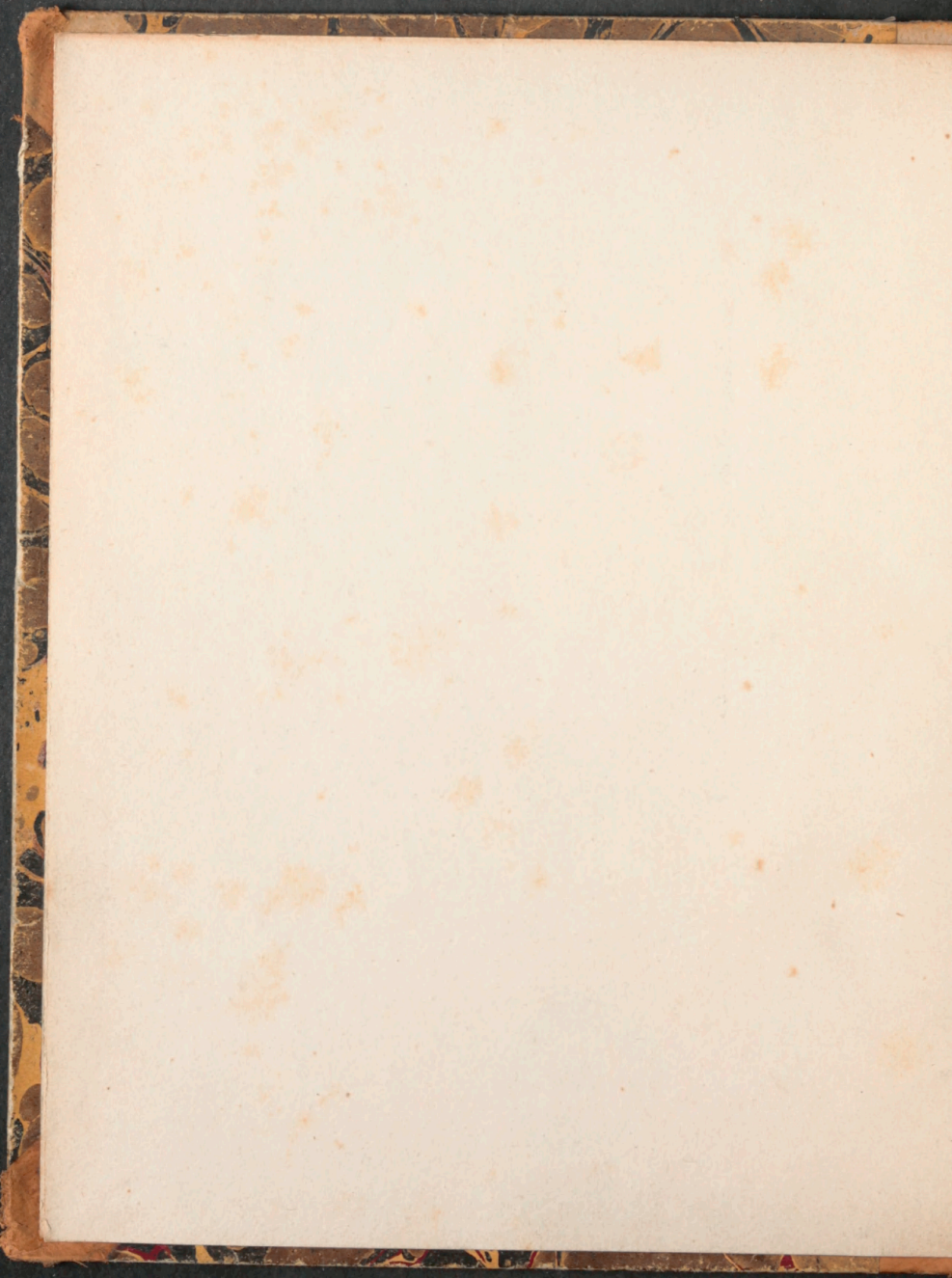

1 1 33 0 8 02822 0

+ REX

Smaaftykker

af

Langelands Historie.

af

Th. Rützou.

København.

Trykt hos F. J. Høeg.

1873.

Den Langeland har uden Tvivl Navn af sin langstrakte Stiftelse. Allerede i Oldtiden freves Navnet Långaland, i en senere Tid kaldtes Den vel Lavind, men dette Navn udtrykker det samme og hidrører sandsynligvis fra, at Ordet „lang“ efter den langelandste Mundart udtales som „lavn“. Dog vil man ogsaa udlede dette Navn af lawn (s: Stoveng eller Stovflette), hvilket Ord endnu bruges i Engellst. Lavindsfjøbing, som Rudsjøbing i Middelalderen nævnedes, bliver da enstydende med dette sidste Navn.

I Rnytlinge Saga fra det 12te Aarhundrede kaldes Den Kongssland, maasse fordi Kongen havde en Del Jordegods her eller fordi hele Den var et Krongods. I den danske Rimkrønike (1495) skrives Langland, og i gamle Breve fra samme Tid Langelandh, men den plattyske Rimkrønike skriver Lawend, og Kong Hans's Krønike Lavind. Egsaa finder man, at Indbyggerne paa den Tid kaldtes Lavindsfar i Stedet for Langelændere. 1543 nævnes Præsten „Hr. Niels Lauensfar“ og 1470 „Lauensfare Landstingh“.

Oprindelig skal Langeland have været landfast med Fyn og Jylland, men adskiltes derfra i en meget fjern Fortid ved

en mægtig Vandflod. Efterretninger om Den i Oldtiden savnes imidlertid fuldstændigt; kun vise de mange gamle stensatte Grave, som findes rundt om paa Markerne, at der har boet Mennesker her paa Den i en Tidssalder, da man endnu kun havde Redskaber og Vaaben af Sten og Ben og hovedsagelig nærrede sig ved Jagt og Biffefangst. Man finder endnu i disse Grave foruden Menneskeben og saa adskillige af de Vaaben og Redskaber, som da brugtes som Øxer, Mejsler, Pilespidser og Knive, undertiden udførte med megen Dygtighed af Sten eller Ben. En ikke ringe Samling findes heraf i oldnordisk Museum i Kjøbenhavn, hvoriblandt nogle udskaarne Bønsager fra to Stendysker ved Frellesvig; envitre Pilespidser af Ben, og en Bønspid, hvorpaa er indridset Billedet af en Frø; sidste er især mærkelig og sjelden. Ogsaa findes endnu tidt i Langelands Torvemoser Levninger af Fortidens Dyr, saaledes Elsdyret; af den evropæiske Skildpadde, der tidligere har levet i Danmark, er ligeledes fundet ikke saa Ben og Skjolde.

Stenalderens Folk, der levede i Norden og Tyskland før i det mindste 2000 Aar siden, maatte omsider vige for vore Forfædre, Goterne, der indvandrede i Landene. Goterne havde Vaaben af Bronze og stod paa et meget højere Dannelsesstrin end Stenfolkene, der dels trængtes tilbage til det yderste Norden, dels blandedes med de nye Folkeslag. Goterne havde den Skik at brænde de Døde; Gravhøjene fra den Tid indeslutter sædvanlig kun et Kammer, hvor den Dødes Aste gjemmes i en Urne, ved Siden af hvilken hans Bronzevaaben, Sværd, Øxe eller Lanse, ere henlagte. Senere lærte Goterne at kjende Sølvet og Jernet, de drev baade Handel, Skibs fart og

Agterdyrkning, vel ogsaa Eroverfærd, der siten, da de bleve mere søyndige, især tog Overhaand. Ogsaa havde de deres egne Hovdinge og Konger. At de havde Samkvem med andre Folkeslag, ses af, at mange af deres Vaaben og Smykker tydelig ere af romersk og byzantinsk Oprindelse, ligesom ogsaa en Mængde romerske, græske og arabiske Mønter, dog navnlig fra en senere Tid, findes. Fra Broncealderen er funden adskillige Sager herpaa Den, hvoriblandt et Par sneede Bronceringe i en sid Mark ved Snøde, og i en Mose nær ved lille Snøde en siddende Broncesfigur af romersk Arbejde.

Fra Jernalderen er i en Høj ved Tullebølle fundet et smalt Solvarmbaand sammen med romerske Mønter, den yngste fra omtrent Aar 950; ligeledes er ved Lillebølle fundet nogle slangedannede Solvarmbaand og en Solvhalssring. Paa Brandsby Mark fandtes 1867 i en med Kampesten omsat Gravhøj, foruten Mennefsken, en Lansepejs, et Par Sporer, et Par Stigbøjler og et iuldstændigt Bidsel, Alt af Jern. I en lignende Høj nærved fandtes desuden nogle Perler af Sten og en af grønt Glas med Spor af ægte Forgyldning, endvidere et Stykke Nav, hvilket Alt tydede paa en kvindelig Grav. En tredie lignende Høj indeholdt derimod slet Intet.

Af slike Gravhøje findes mange rundt om paa Den, saaledes ved Tranefjær, Faarevejle og Magleby, for det meste paa højtliggende Steder. En smuk Stengrav findes Vest for Landevejen ved Bierrebygaard, omplantet med Gætræer. Adskillige af disse Høje bære særegne Navne, saaledes Kentshøj ved Pøregaard Skov, hvor en Kong Ringel skal være jordet. Rømpen Rut eller Ruffe, om hvem siges, at han har bygget

Rudkjøbing, skal være jordet ved Stoense Havn i Rusebjerg; Graven er desværre forlængst ødelagt ved at en Vej er gravet tværs igjennem den; den var tidligere omfat med 50 opretstaaende Sten i en lang Runddel; paa selve Højen, ikke langt fra hinanden, laa tvende store Sten flak paa Jorden. Om Rut har tidligere været en hel Kæmpevise, hvoraf nu kun er de Linjer tilbage:

„Paa Langeland, ved vester Strand,
Der hviler Kæmpe Ruse, den stærke Mand.“

Nord for Humble Kirke findes Kong Humbles Grav, der ogsaa menes at have været et stort Tingsted i Oldtiden. Da Graven i Forstningen af forrige Aarhundrede aabnedes, skal deri være fundet en usædvanlig stor Benrad; siden har man fundet flere Menneſteben og Tænder sammesteds. Kong Humble skal have hersket over Fyn i Bermund den Bises Tid, men være død og gravlagt paa Langeland. Om Graven her virkelig er hans, maa man lade uafgjort; den synes at hidrøre fra Stenalderen, men da slige gamle Grave i Oldtiden brugtes til Tingsteder og Konger og Høvdinger jordeedes nærved disse, er det ikke usandsynligt, at Kong Humble er jordet her, og at Byen Humble, der allerede nævnes 1231 i Kong Valdemars Fordebog: Humlethvet, senere Humbled, Humlede, er opkaldt efter ham. I Danmarks Krønike nævnes flere Konger af dette Navn, en Humble deltog saaledes i Braavalslaget mellem Harald Hildetand og Sigurd Ring, omtrent Aar 730.

Øster et andet Sagn var Kong Humble den danske Konge Dan Mykellates Son, og tilligemed sin Broder Loder Syssestonge i Sjælland; men da han senere blev virkelig Konge kom han

i Krig med sin Broder og maatte drage sig tilbage til Langeland, hvor han skal have boet paa Guldborg. Men understøttet af den jydsk Kong Huglek, angreb han atter Loder, det kom til et Slag, hvori begge Brodrene dræbtes. Huglek lod derefter Humbles Lig føre til Langeland og højlægge der.

Om Kong Broder, der skal være død i det fjerde Aarhundrede, fortælles, at han slog den svenske Kong Ingemar paa Langeland.

Det er rimeligt, at Langeland, saa længe ingen Gnekonge herskede i Danmark, har havt sine egne Høvdinge eller Fylkekonger, der dog har staaet under den svenske Stokonge. Mange af disse Høvdinge, Konger og Ræsfkonger færdedes for det meste paa Havet som Visinger, og fra den Tid har vel adskillige af Langelands gamle Borge, hvoraf endnu findes Levninger, deres Oprindelse. Saaledes det ovennævnte Guldborg, der stod paa Guldborg Banke i Illebølle. Paa Langelands norre Ende stod Haagenhus, saa kaldet af en Vising Haagenhov, som boede der. Boldstedet, der var omgivet af dobbelte Grave, er nu øjstet. En anden Borg, Hovborg, skal have staaet Øst for Stigehave Skov. Paa Hov har sandsynligvis staaet en Kongsgaard med et herens Gudehus eller Hov (oldn. hof), hvorefter Hovlandet har Navn. Det var i Oldtiden Skik at henlægge Jordegods til Hovet ligesom senere til de kristne Kirker; ogsaa svaredes en Skat, Hovtold. Paa en Banke i Hovgaardene i Vøstrup Sogn har ligeledes staaet en Borg, og paa en Bakke ved Stranden nord for Klavbølle, hvor der findes tydelige Spor af Volde og Grave, har staaet et Slot,

„Holmslot“. Paa det sydlige Langeland findes, nord for Magleby Nor, Boldstedet af Kalleborg; ifølge Sagnet er Stenene af dette Slot bortførte og brugte til Opførelsen af Kals Slot i Jylland i det 12te Aarhundrede. Faorevejsle skal ogsaa oprindelig have været Søde for en Viking, og paa en af dens yderste Marker, Bomgaard, skal der have lagt en Gaard ved Stranden, ligesom der ogsaa paa en af Holmene i Lindelse Nor er funden Bygningselevninger.

Traneljær Slot skal oprindelig være bygget af en Næssefonge Tran i det 8de Aarhundrede. Andre mene dog, at Traneljær har Navn efter en nærliggende Mose, der var et yndet Opholdssted for Traner. Stedet nævnes allerede i Kong Baldemars Fordehog: *Traneljær*.

Det synes, som om Magleby og Kjels Nor ikke have været til i gamle Dage, men derimod opstaaet ved senere Jordomvæltninger, et Jordskjælv eller en Vandflod. Derimod skal Stengade Sø have haft Udløb imod Syd og være kaldet Frelsevig, hvoraf det nuværende Frelsevig har sit Navn. Et Aaløb synes ogsaa at have løbet gennem Traneljær, forbi Nafs og saaledes delt Den i to Dele; Flaadet og Tuemosen ere endnu Levninger heraf.

Omtrent Aar 880 nævnes Langeland i en Rejsemeddelelse af Normannen Ulfsken, der var udsendt af den engelske Kong Alfred for at undersøge Østersøen. Det var netop paa den Tid, Kong Gorm samlede det danske Rige, og Ulfsken nævner „Langeland“ og flere Lande som hørende herunder, kun Bornholm havde endnu sin egen Konge.

Adam af Bremen, der i Svend Estridsens Tid skrev Nordens Kirkehistorie, nævner i sin Skildring af Derne og Landene i Norden Langeland, Femern, Laaland, Falster og Mon, som Der, rige paa Korn og alt da prydede med Kristennavnet. Fyn havde omtrent 100 Kirker. Derne vare dog meget plaget af hebenske Vifinger, især Bundernes Plyndringer. Disse havde allerede i det 5te Aarhundrede hjemsogt Fyn under deres Konge, Bismar; i Svend Estridsens Tid gjorde de et nyt Indfald, 1057. Knud den Hellige og Erik Egegods holdt dem siden i nogen Tid i Ave, men under Kong Niels tog deres Roversærd igjen Overhaand.

Paa den Tid havde den ædle og tapre Hertug af Sønderjylland, Knud Lavard, Langeland til Len. Han var en Søn af Erik Egegods og dennes Dronning, Botilde, Turgots Karls Datter. Denne Dronning har ogsaa ejet en Del Gods paa Langeland. Knud Lavard, der var opdraget af den sjællandske Karl, Skjaln Hvide, og senere ved Hertug, siden Kejser Lotars Hof havde tilegnet sig en Del Baabenovelse, var fra 1115 Hertug i Sønderjylland. Han slog Bunderne og kronedes 1130 til deres Konge; men Magnus, Kong Niels's Søn, der misundte ham hans Magt, myrdede ham Aaret efter paa en lumst Maade i Haraldsted Stov ved Ringsted.

Nu var Landet i lang Tid et næsten værgeløst Bytte for Søroverne, der plyndrede Derne saa grundigt, at den dalevende danske Historieforfatter, Sage, vidner, at Derne syv for Fyn næsten vare folketomme, medens derimod Bunderne selv nedsatte sig paa flere Steder. Ligesom flere Bynavne, især paa Falster, ere af vendisk Oprindelse, saaledes kan rimeligvis ogsaa

Navnene Buzselykke (Buzgelykke), Lidsemose (Ligemose) og Korsebolle (Kolgebolle) udledes af vendiske Egnavne. Buzæ er et vendisk Slægtnavn, og en Niels Buzæ har 1395 understrevet et Gavebrev til Stoense (Stugnæs) Kirke. Ogsaa Bagnkop eller Barnkop menes at have sin Oprindelse fra Benderne, der her skulle have haft Salteboder, hvilke dog rimeligvis først ere byggede i en senere Tid af Lybækkerne eller Hansestæderne.

I Aaret 1157 blev Baldemar, en Søn af Knud Lavard og Ingeborg, den russiske Fyrst Mistislavs Datter, Gnekonge i Danmark. Som Hertug af Sønderjylland har han vistnok ligesom sin Fader havt Den Langeland. Han slog Benderne og under ham og hans Sønner, Knud Baldemarson og Baldemar Sejr, havde Danmark Fred indenrigs.

Man finder ogsaa, at der i den Tid er bygget en Mængde Kirker rundt om i Landet, ligesom de fleste mindre Kjøbstæder maa søge deres Oprindelse i samme Tidsrum. Rudkjøbing har temmelig sikkert faaet sine første Kjøbstadsrettigheder af Baldemar Sejr. Byen har enten Navn af Kæmpen Rut eller ogsaa af Ruemark : den rydede Mark, hvorpaa den var bygget, og hvor der da forhen har været Skov. Sagnet fortæller iøvrigt, at Byen først var bygget paa Klægsø Mark ved Lindelse Nor, hvilken Mark siden kaldtes „Kjøbing“; her skal være opløjet brændte Sten og andre Bygningslevninger.

Kirken i Rudkjøbing, hvis ældste Del er bygget af raa Sten, er meget gammel; i Taarnet skal forhen have været en Klokke med Runestrift og Årstallet 1105; den nedtoges 1740.

Langeland hørte under den fjerde Bispestol, der 1021 var

oprettet af Knud den Hellige. Rnytlinge Saga siger: „Láland, Aalsey, Erri, Thorslund, Kongsland, thesar fim eyer eru under biescup á Fióne“. St. Knuds Kloster i Odense, der stiftedes 1117 af Kong Niels, fik siden en Del Gods her paa Den i Snøde og Stoense Sogne, hvis Kirker da rimeligvis ere opførte paa den Tid efter Bispernes Opfordring. Til Fortæl for disse Kirker er flere Gange udstedt Afsladsbreve.

Ogsaa Kirkerne i Magleby, Humble, Tullebølle og Vøstrup ere meget gamle. Humble Kirke, bygget i Korsform, var oprindelig Herredskirke for Sønderherred, ligesom Vøstrup Kirke, der er opført i Rundbuestil af raa Kampsten, for Nørreherred. Tidligere byggedes Kirkerne af Træ, jaaledes som mange endnu findes i Norge. I Tullebølle Kirke, der var indviet til den hellige Morten, holdtes i gamle Dage Konvent eller Forsamling.

I Kong Baldemars Fordebog, der udkom i 1231, nævnes det Gods, som Kongen ejede for sig selv (Konunglev) i Mødsætning til Krongodsæt. Dette Konunglev udgjorde her paa Den omtrent 100 Mark Guld eller omtrent $16\frac{2}{3}$ Lønde Hartkorn. Heraf udgjorde en Mølle og en Dam i Svansager tilligemed en Del af Stoven ved Hælghemark, omtrent 68 Mark Guld, det øvrige Gods laa i Hælghemark, Colkebølle, Hælgetoft, Lefebølle, Bojebol, Tranæfvar, Svansakar, Frællaswich, Sletebol, Accobol, Ryrkebol, Botoftebool, Liungabals (Kongelse), Svartkebole, Svymundebole (Simmerbølle), Strevels, Linløse (Lindelse), Hitningthwet (Hennetved), Bramsby, Hatakølle, Keteby, Humiethwet, Tryggeleue, Norreworæ,

Sonderworø og Malleby. Flere af disse Steder findes nu ikke mere paa Langeland.

Foruden Dronning Botilde nævner Jordebogen i Konge Peder Reginson, der havde skænket 10 Mark Sølv til Kongen. En Olav har skænket 3 Mk. Sølv og 3 Dorer i Svanskærbel; om det er Olav Hunger, der som Prins skulde have havt Langeland, er uvist. Aage Noddesøn skænkede Grev Godofred, rimeligvis den holsterste Greve af dette Navn, der levede i Erik Ejegods Tid, 3 Mark Sølv i Bojebøl. En Svend skænkede Kongen 5 Mark Sølv, ligeledes i Frællæswich 3 Mark Sølv, „hvilke Ingelbert fratager Kongen“. Efter denne Svend har rimeligvis Svenstrup Navn. Helgetoft og Helgemark bære Navn efter en Helghi, hvis Arvinger, ifølge Jordebogen ejede en Del af Helgemark Skov.

Baldemar Sejr delte efter den Tids Stik Riget imellem sine Søner. Af disse blev Abel Hertug i Sønderjylland, men fik tilligemed flere Godser Svendborg og Arrestov i Jyn, og, som det lader til, ogsaa Langeland som Len. De Bønder, der hørte under St. Knuds Kloster i Odense, gav han fri for Leding eller Krigstjeneste. Abel, der efter at have bragt sin Broder, Kong Erik Floppening af Dage, selv var Konge i to Aar til 1252, havde med sin Dronning, Mettbild, tre Søner, af hvilke den yngste, Abel Abelson, født efter Faderens Død, siden fik Svendborg og Arrestov samt Langeland eller dog en Del deraf til Len. Abel Abelson levede i Svendborg og jordedes efter sin Død 1278 i Graabrødrenes Kirker. Siden under Erik Blipping findes Langeland tilhørende Erik Knudsen, en Sønesøn af Baldemar Sejr, i det mindste

havde denne Prins en Del Indtægter af Den; han døde 1304.

Efter at Erik Glipping 1286 var myrdet, findes Langeland i Hænderne paa den sønderjyske Hertug Baldemar, Kong Abels Sønneson. Rimeligvis har hans Fader, Hertug Erik, der i 1272 døde som Munk i St. Knuds Kloster i Odense, ogsaa havt Del i Den. Hertug Baldemar, der var Formyndere for den unge Kong Erik, har Mikkelsdag 1287 fra Tranekær udstedt et Brev til Svendborg Borgere, hvem han tager i Værn og stadfæster dem deres tidligere Rettigheder. Ogsaa har han samme Aar fra Tranekær udstedt et Brev, hvori han strængelig forbyder alle Fremmede, „som af andre Steder did til Langeland kommende vorder, i nogen Maade med Kjøb og Salg Nudkjøbings Indbyggere at forurette, helle og deres Friheder imod deres Vilje forandre, under hans Havn og Brede.“

I den lange Krig, som den unge ridderlige Kong Erik Menved førte med sin Faders, til Fredsløshed dømte Mordere, hærjede disse i Samfund med Normændene 1288 Langeland; dog sparedes en Del af Den mod at udlægges Brandstak, maasse ogsaa fordi Hertug Baldemar, ligesom sin Broder, Erik Langben, hemmelig holdt med de Fredløse. Nudkjøbings Skjæbne tjendes ikke, derimod lagdes 1290 Svendborg og flere Byer i Aske.

Hertug Erik, med Tilnavn Langben, fik 1295 Langeland til Len som Hertugdømme af Erik Menved. Han var dog ej Kongen tro; ved Danehoffet 1292 myrdede han saaledes Dronken Skjalm Hvide i dennes Seng om Natten, næsten under

Kongens Dine; han indlob sig endvidere i hemmelige Sammensværgelser, og 1295 lod han sig slaa til Ridder af den norske Konge. Alligevel havde den retsfindige Erik Menved bedre Tiltro til ham, da han gav ham Langeland til Len. Da Hertugen havde faaet denne D, omdannede han Transtjær Slot til en stærk Fæstning. Dette var dengang omgivet af Grave samt fire smaa Søer, Svankagersø, Paddesø, Empegaard og Borgsø, hvoraf kun den sidste endnu er til. Ved Stranden var et Taarn, hvoraf tidligere fandtes Levninger. Selve Slottet, der laa paa en temmelig høj Banke, regnedes siden den Tid for en af Landets stærkeste Borgfæstninger; endnu findes i den ældste Del af Bygningen Mure af 5 Alens Tykkelse.

Som Hertug af Langeland optog Erik Langben i Vaabnet en Leopard eller Løve af det danske Rigsvaaben.

1296, Ansgars Dag, udstedte Hertugen et Brev til Rudkjøbing Borgere, hvem han stadfæstede alle de Friheder og lovlige Bedtægter, som de havde havt i hans Faders, Hertug Eriks, og i Prins Abels Tid.

I Aaret 1300 var Hertugen Fredsmægler mellem Erik Menved og Kong Hakon i Norge. 1309 fulgte han Kong Erik paa Toget til Sverrig, hvor han tjente ham med 200 Ryttere. I Aaret 1311 har Erik Menved opholdt sig paa Transtjær Slot, hvor den svenske Hertug Erik gjæstede ham. Samme Aar døde Erik Langben. Maaſte var det ved denne Lejlighed, at Hertugens Onke, Fru Sofie, der var en Datter af Erik Ploppennings Dronning Jutta og hendes anden Egteherre, Borggreve Burkard af Rosenberg, ved Gjæstebudet overrakte Kongen et Brev, undertegnet af Hertugen og flere, især tyffe

Riddere, der edelig bandt sig til paa given Tid og Sted at myrde Kongen. Ifølge andre Efterretninger skal Fru Sofie have indsendt dette Papir, som hun havde fundet blandt sin Mand's efterladte Brevskaber, til Droningen 1312. Virkelig udbrød ogsaa kort efter Lyrer mod Kongen, som dog fik det dæmpet. Til Tak for den udviste Trost gav Erik Menved Fru Sofie, der ingen Børn havde med Erik Langben, Langeland til Len for Livstid.

Erik Langbens Broder søn, Hertug Erik af Sønderjylland, gjorde imidlertid efter sin Fader, Hertug Baldemars Død (1312) ogsaa Fordring paa Langeland. Skjønt Kongen ved en Overenskomst fik ham til at frasige sig sine Fordringer, fik han ikke desmindre efter Kongens Død (1319) Den af Kristoffer den Anden, som det synes, for tilgodehavende Penge. Da Hertug Erik 1325 døde, gjorde hans Svoger, Grev Bert af Holsten, Fordring paa Sønderjylland og Langeland som Len for sin Myndling, Eriks tolvaarige Søn, Hertug Baldemar. Men Kristoffer, der selv vilde være Hertugens Formyndere, nægtede det. Der udbrød nu Krig; flere misfornøjede Stormænd, saaledes Drosten, Lavrits Jonsen, og Marsken, Grev Eberlejn, forbandt sig med Grev Bert paa egne og Hertug Baldemars Vegne, og 1326 forpligtede alle Rigsstander sig til disse Herrer's Tjeneste, og overlod dem Slottene Tranehjør og Haderslev. Kristoffer flygtede, og Grev Bert, der laarede sig til „Danmarks Riges Hovidsmand“ fik derpaa Hertug Baldemar indsat som midlertidig Konge. Paa Danehoffet i Nyborg gav Baldemar da sin Morbroder, Grev Bert, hele Sønderjylland til Len; Drosten, Lavrits Jonsen, fik Langeland og

Gre; den sidste D havde Kristoffer den Anden frataget ham.

Vel lyttedes det Kristoffer at komme tilbage til Riget igjen, men kun for 1332 at dø udsel og fattig, og efter at have pantsat næsten hele Landet til fremmede Herrer. Danmark var nu i 8 Aar uden Konge. Følge Freden i Kiel samme Aar skulde hans Halbroder, Grev Johan af Bagrien, have Langeland som Pantelen efter Lavrits Jonsens Død.

1338 gav Grev Bert Afsald paa sit Formynderskab over Hertug Baldemar, der tilstaar, ej alene at have modtaget Hertugdømmet Sønderjylland i god Stand, men ogsaa Langeland, som Greven havde indført ham i og som var ham tildømt som Arvegodt, ihvorvel han endnu ikke havde Den inde. Grev Bert syntes dog bedre om selv at indtage Langeland; ogsaa lader det til, at en Del af Den var i Hænderne paa Tilhængerne af det gamle Kongehus, hvortil ogsaa Lavrits Jonsen synes at være omstemt. I det mindste kom Greven og Hertugen i Strid, som dog endtes med et Forlig, hvorefter Greven skulde udrede 3000 Mark Lybft til Hertugen og desuden for egen Regning og Skade følge ham, naar han vilde angribe Langeland. Hver af dem skulde da opføre et Fæstningsværk mod Traneshjær Slot; drog Greven derefter atter bort, skulde han overgive sine Skanser til Hertugen; men overfaldt Fienden dem i hans Fraværelse, skulde han af al Magt skynde sig tilbage og hjælpe at forsvare dem. Saa længe Grevens og Hertugens Folk vare sammen paa Langeland maatte de ej plyndre for sig selv; men det Nøvede skulde deles ligelig. Indtog derimod Hertugen Traneshjær, om end med Grevens Raad og

Hjælp, skulde Slottet og Landet dog alene tilhøre ham. Til Gjengjæld skulde han hjælpe Greven mod Kong Kristoffers Slægt, Hr. Lavrits Jonsen og andre Grevens Fjender.

1340 døde Lavrits Jonsen. Efter at Grev Gert samme Aar var falden for Niels Ebbesens Haand, fik Sagerne en hel anden Vending, idet Kristoffers Søn, Valdemar Atterdag, blev Konge i Danmark. Efter at Grev Johan 1353 havde frasaagt sig ethvert Krav paa sine Pantelen i Danmark, overgav Kongen Langeland som Len til Hertug Valdemar.

1355, femte Dagen efter Midfaste, har Hertugen i Rudkjøbing i Overværelse af Kristi Sturre, Peder Daa, Kristen Tobiesen og flere trofaste Mænd udstedt et Brev til Byens Borgere, hvem han tager under sin Fred og Beskjærmelse, og giver dem Lov at bruge den Ret og Sædvane, de tidligere havde havt, ligesaa og Retten til Græsgangene omkring Byen.

Hertugen kom imidlertid snart i Uvenskab med Kongen. Denne understøttede en holstenst Ridder, Benedikt Ahlesfeldt, der laa i Fejde med Hertugen, og med en Krigshær, som Kongen overlod ham, indtog derpaa Ahlesfeldt hele Langeland, som han efter den Tids Krigsbrug gav til Plyndring for sine Soldater. Traneshjær Slot holdtes dog forgjæves tvende Gange indesluttet uden at indtages; maasse, som det hedder, „fordi baade Herremænd og Bønder vare for sendragtige i at tilføre Skjts og Blider.“

Tre Aar efter, 1358, kom Valdemar Atterdag atter i Krig; han samlede da Sjællandsfarerne til Landets Forsvar. Ved Paasketid løb hans Flaade ud og kom helt uventet til

Langeland, hvor Hæren gjorde Landgang og drog mod Tranehjør. Efter at have indesluttet Slottet i 15 Dage, maatte det endelig overgive sig.

Vel fik Hertug Baldemar Den tilbage igjen, da han ved Forliget i Ralsundborg 1360 indfattes i sine forrige Rettigheder; men 1367 maatte han pantsætte den til Kongen og fik den ikke siden tilbage. Fra 1369 til 1371 var Henning Mejnstrup Lensmand paa Langeland. Ogsaa en Drode Lavritsen nævnes i dette Lidsrum.

I Baldemar Atterdags Tid hjemsogte den frygtelige Pest „den sorte Død“ Danmark og bortrev Trediedelen af Indbyggerne. Sandsynligvis er det fra den Tid et Sagn herpaa Den hidrører om en stor Pest, i hvilken næsten alle Dens Folk døde. Efter dens Ophor søgte de Overlevende at tilegne sig de øde Gaardes Jorder. En Mark nord for Stoense, Blodager, skal bære dette Navn, fordi to Brødre, der pløjede omkap, mødtes her, og som, da den Ene ej vilde vige for den Anden, kom i Strid og ihjelslog hinanden med deres Plovstager, hvorefter de jordeedes paa Stedet.

Paa den Tid, da Baldemar Atterdag døde (1375) var den ansete og mægtige Jens Muz Hovidsmand paa Langeland; han var blandt dem, der især virkede til, at Baldemars Dattersøn, Oluf Hagensen, valgtes til Konge, i Stedet for den meklenborgske Prins Albrekt, der ellers havde nærmest Ret til Tronen. Albrekt lod sig ikke desmindre kalde Konge af Danmark, og forlenede endog de holstenske Grever med Als og Langeland for den Hjalp, de stulke yde ham mod Oluf. Men

Oluf vandt Magten, og paa Danehoffet i Nyborg 1386 sluttedes Fred og Venfkab med Greverne, der fik hele Sønderjylland til Len. Endvidere skulde Greverne i 3 Aar have Kongens Friiser eller Nordfrisland, medens Tranekjær Slot og Den Langeland skulde høre til Kongeriget. Skulde man, efter at tre Aar vare omme, være utilfredse paa nogen af Siderne, kunde Magelæg finde Sted i Mindelighed. Saaledes kom endelig Langeland tilbage til Kongeriget, hvortil det siden stedse har hørt.

Da Kong Olaf Aret efter (1387) døde meget pludselig, valgtes hans Moder til Danmarks Frue og Formynder; dette nye og usædvanlige Valg stadfæstedes ved Udsendinge fra alle Rigets Landsdele, og for Byens, Laasinges og Langelands Vedkommende paa Landdagen i Odense samme Aar, to Maaneder senere.

Dronning Margrete fik 1394 Eric af Pommern udnævnt til Konge i Danmark. Paa den Tid var Jens Andersen Lensmand paa Langeland. Dronning Margrete vedblev til sin Død (1412) at deltage i Rigets Styrelse og søgte især at opbølge Kjøbstæderne og Handelen. 1410 forbød hun saaledes alt Forprang og Landfjeb. Bønderne paa Langeland skulde være pligtige at søge Torv og Marked i Rudkjøbing efter gammel Sædvane, men dette Forbud overtraadtes tidt, hvorfor de følgende Konger ofte maatte gjentage det og hver Gang strengere. Handelen var desuden næsten udelukkende i Tyffernes, især Lybækernes Hænder; disse tilførte Landet Alt, hvad ellers kunde have været tilvirket her, og som Følge heraf var Haandværksdriften ogsaa kun ringe.

Erik af Pommern, der førte en Mængde unyttige Krige og desuden gjorde sig ilde lidt ved at indføre adskillige tyske og pommerske Adelsmænd i Riget, blev tilsidst tjed af at være Konge og søgte at faae sin Fætter Bugislav til Eftermand (1436). Rigsstænderne vilde dog ej vide noget heraf; de vilde kun tillade Bugislav at være Kongens Raad og Ven, og saaledes at have Slottene Ravnsholm og Tranekær, hvor han, saalænge Kongen levede, i Nødsfald kunde ty hen for at være sikker. Da Kongen paa denne Maade ikke kunde faae sat sin Villie igjennem, rejste han i sin Bredde hemmelig bort fra Riget; dog lykkedes det Rigsstænderne at indhente ham i Danzig; og efter mange Overtalelser at formaa ham til at vende tilbage. Aldrig saasnart var han vendt hjem, før han overgav hele Fyns Land til Bugislav og Tranekær Slot med Langeland til Greverne Hans og Bitslav af Eberstejn. Dette skete øjensynlig for at ærgre de Danske, der nu endelig to Aar efter affatte Kong Erik og indkaldte Kristoffer af Bavern. Erik drog da til Gotland, hvorhen Bugislav og flere tyske Herrer, deriblandt Grev Bitslav, fulgte ham, da Rigsraadet truede med at gjøre alle den gamle Konges Tilhængere fredløse.

Kristoffer af Bavern har ved et Brev, udstedt fra Korsør, stadfæstet Rudstjoving Bys Rettigheder; ligeledes har han i et Brev, udstedt fra Nyborg 1447, gjentaget Dronning Margretes Forbud mod Forprang, Landstjov og ulovlige Havne paa Langeland og fastsat Mandagen som almindelig Torvedag i Rudstjoving.

Af Hovidsmændene eller Lensmændene paa Langeland nævnes ved denne Tid Henrik Kliften og efter ham Ditlev Retlief. Af Jordegods ejere paa Langeland findes ogsaa flere

flere Adelsmænd i dette Tidrum; Egelykke Gaard ejedes saaledes 1426 af Bøvneren Jes Andersen Dyre (af Witten Lunge). En Fru Margrete Basse har 1339 givet Landgilden af en Gaard i Snøde til „vor Frues Lyshning i Snøde“, og skjenkede desuden efter sin Død 7 Gaarde til Snøde Præstegaard, hvilket 1341 samtyktes af hendes Husbond, Jakob Basse, og stadfæstedes af Bisp Niels i Odense. Indtægterne til „vor Frues Lyshning“ brugtes uden Tvivl til at holde Lys brændende foran Mariebillederne paa vor Frues Alter. Til Fordel for Snøde Kirke udstedte de i Kalkundborg 1360 forsamlede Bisper et Afladsbrev for alle dem, der søgte eller skjenkede Gaver til denne Kirke, og 1403 udstedtes et lignende Brev fra Ortil Slot ved Svendborg af Bisp Johannes i Odense.

En ældgammel Liste nævner følgende Præster ved Snøde Kirke: Hr. Jakob, Hr. Niels, Hr. Niels Brun, Hr. Martin, Hr. Thymme, Hr. Johannes Stryp, Hr. Peder Kaler og 1489 Hr. Anders Mand.

Som et Mindes fra Grif af Pommerns Tid findes endnu i Humble Kirke en mærkelig gammel Klokke, der foruden Aars-tallet 1430 bærer Klokkestoberens Navn og Bomærke, et Baaben-skjold med det danske, norske og svenske Baaben samt Indskriften: „ave gra plena dnis tecuni“. I Tullebølle og i Rudkjøbing Kirker findes Klokker med Indskrift: „alpha et omega deus et homo“. Tullebølle Klokke er støbt 1465.

I Kristian den Førstes Tid ejedes Nedergaard og Krogagergaard (nu Stensgaard) af Witten Dyre (med Besæls-hornene). Forstnævnte Gaard findes allerede paa et gammelt

Kort fra det fjortende Aarhundrede under Navnet Nedergara; Den kaldes Dominium Langelandia. 1468 ejedes Egelykke af Hans Jensen Dyre, gift med Fru Elsebe Mortensdatter Skintel; han tiltalte paa Norreherreds Landsting samme Aar Bertel Pors for to Gaarde, en i Emmerbølle og en i Snøde. Skattebøllegaard, nu nedlagt, ejedes paa samme Tid af Peder Braste, hvis Efterleverste, Fru Kirstine Bramsdatter, 1486 skænkede 2 Skæpper Land paa Kulshøj, mellem Eggershøj og Vassebjerg til „vor Frues Ushning“ i Snøde. I samme Dje- med er til Stoense Kirke 1462, 1473 og 1489 givet Jorde- gods, nemlig Brendtofte paa Tressebølle Mark og Gummehave paa Stoense Mark, hvilket sidste var skænket af Niels Gummesen af Stoense. Et andet Stykke var skænket af Fru Kirstine Utzer. Ogsaa Esbern Pederjen i Skattebølle og en Peder Andersen Brun har skænket Jorder i samme Djemed.

1477 nævnes Las Nielsen til Børegaard, ogsaa nævnes adskillige Mænd af adelige Navne, som Niels Grubbe i Fæ- bøl, Hans Jul i Lejbølle, Niels Frost i Snøde, Oluf Hvid i Busselykke, Axel og Oluf Bonde og flere. Disse har sands- synligvis hørt til hin Tids mindre Adelsmænd, der dengang dannede et Slags Mellemled mellem Rigets Mægtige og de andre Stænder, men som under Adelsvælden gik op i Bonde- standen.

Faarevejle tilhørte paa samme Tid Uten Ronnov. 1460 raadede Henning Valkendorf over en Del af Gaardens Gods; men Korsfitts Ronnov, Rigens Raad og Marst, var Gaardens egenlige Ejer; siden tilhørte den hans Søn, Tonne Ronnov. Denne sejdede med en Anders Salmonsen i Fodsflette og

afkrændte i Følge med sex Mænd af Hænnelved hans Mølle. Men ved Herredagsdom 1477 dømtes disse til at bøde Staden og desuden udrede Baldmaalsbøder, uagtet de forelagde Tønne Korffitsens aabne Brev for, at det var hans Gjerning.

Mattis Jonsfen til Skovsgaard var 1478 Landsdommer paa Lavindsfar Landsting. Han var oprindelig bondesødt; men blev siden adlet, vistnok for Tapperhed i Krig; han førte i sit Vaaben 3 Ug, baade i Skjoldet og paa Hjelmten.

I en af Kristian den Førstes Krige skal Langeland 1457 være hjemløst af „Rigens Hjender“ muligvis Hønsfæderne.

Kristian den Første, der stadig var i Pengefniibe, maatte for en Sum Penge give Langeland i Pant til Ridder Filip Agelsen Tott, en af de ni mægtige, baade i Danmark og Sverrig indflydelsesrige Agelsonner, hvis Fader, Agel Peder- sen, især er kjendt for sin hæderlige Trofskab mod Eric af Pom- mern. Filip Agelsen havde Langeland 1460. Men efter hans Død inddrog Kongen Pantet fra Enken, Fru Ermegaard Frille, ifølge en af Rigstraadet 1453 assagt Dom, hvorefter alle de Pantelen, der havde staaet ude i saa lang Tid, at mere end den oprindelige Pantesum deraf var opbaaret, frit kunde ind- drages under Kronen. Efter den kanoniske Ret maatte de døde Panthaberens Sjæle ved en langvarig og streng Sjælsild af- sone det tagne Nager, hvorfor det og i Dommen hedder: „for at Panthaberens Sjæle ej længer skulde lide Nød.“ Denne Omhu kom dog ej de Totter synterlig tilpas; thi foruden Langeland havde de flere Godser heri Danmark, som de saa- ledes mistede. Ivar Agelsen, Philips Broder, opsigde Kongen

Huldstab og Trofstab og drog til Sverrig, hvorefter en Fejde udbrød mellem ham og Kongen.

Kongen oprettede derpaa Hystedømmet Tranekjær, som han stjænkede til sin Søn og Ironarving, Prins Hans. Denne var født 1455 og var Hyste af Tranekjær til 1474. Han skal have stænket Landgilden af en Gaard i Helgetofte til Tranekjær Præstfeldt.

Denne Gaard findes dog at have været pantsat og siden stænket af Ejeren, Tomas Baad, til vor Hues Alter i Tranekjær. I Tranekjær Kirke findes endnu en Kloffe fra denne Tid med Indskrift: „midlyrii (1472) reguante d. cristierno. r. d. et. n. principe tranekier. filio. iohanne.“ Af Høvidsmænd paa Tranekjær nævnes 1469 Erik Sture og 1473 Agel-Balendorf.

Efter flere Aars Krig sluttedes endelig 1474 Forlig med Sverrig og med Agelsonnerne, hvoraf Lavrits Agelsen fik Tranekjær og Stjælfør Slotte. Tranekjær Len gif derefter over til Bernt Bille til Søholm, der havde ægtet Fru Ermegaard Frille. Bernt Bille nævnes 1478 i et Pantebrev, hvorved han indførtes i Puselykke Gaard, og 1479 stadfæstede Kong Kristian et Brev, hvorved han indførtes i en Del Gaarde paa Langeland, nemlig to i Lindelse, fem i Vindeby, sex i Herslev, en i Pederstrup, en i Spotofte, en i Djørntved, en i Kassebølle og en i Snøde, hvilke Gaarde Kongen tildømte Bille med al deres Tilliggende at have, nyde, bruge og beholde for sig og sine Arvinger. Af Bernt Billes Børn maa nævnes den siden saa mægtige Rigsmarsk Anders Bille, Lensmand paa Stegeborg.

Prins Hans, der efter sin Faders Død (1481) blev Konge, indløste endelig 1488 Tranefjær Slot og Len til Kronen. Derefter var Anders Tidemand i nogen Tid Hovidsmand paa Den, efter ham Hans Balkendorf og 1509 Niels Anderjen. Anders Tidemand havde en Tid lang Trætte med Erik Hardenberg til Faarevejle om dennes Gaards rette Tilhørende. Denne Erik Hardenberg, der var gift med Tonne Kennovs Datter, Anna, faldt i Ditmarskerkrigen Aar 1500, og efterlod sig kun smaa Børn. Fru Annas Søster, Fru Margrete Kennov, fik da 1505 Stævning af Kong Hans over Bønderne i Henninge, at de skulde møde paa den første Herredag i Kjøbenhavn; Fru Margrete havde paa sine Eotfendes og Medarvingers Begne Tiltale til dem, fordi de med Urette havde tilegnet sig noget af Faarevejles Tilhørende. Fru Margrete var Onke efter Anders Gøe til Kjærstrup. Efter hende tilfaldt siden en Del Gods paa Langeland og Laaland Knud Gøe samt So-gen Henningsen Quikvov, der var gift med Fru Eline Gøe.

Kong Hans, der søgte at ophjælpe den danske Handel, udstedte 1492 Forbud mod Landsjøb og Forprang paa Langeland og har siden i et Brev, udsærdiget fra Tranefjær, stadfæstet Rudsjøbing Borgere deres gamle Rettigheder. Dyffernes Handel søgte han at indstrænke, men kom herover i Krig med det mægtige Lybæk, der stod i Spidsen for Hansestæderne. I Aaret 1510 viste den lybiske Flaade sig under Langeland og plyndrede paa Den. Men Langelænderne samlede sig og satte sig til Modværg. Skjøndt de næsten ingen Kanoner eller andre Vaaben havde, vare de dog ej raadvilde; til Dølvaaben

brugte de, i Stedet for Brynjer, Særte og Skjorter, der svøbtes om Halsen og Brystet; om Armene vikledes Lagener, og derpaa sendte de Tyfterne en saa varm Hilsen med Slyngesten, at de hovedfulds maatte søge Skibene igjen og sejle bort; til Langeland kom de ikke mere.

Kong Hans's Dronning, Kirstine, en Søster til Kurfyrst Frederik af Sachsen, fik Langeland til „Livgeding“ efter Kongens Død; dog maa hun ogsaa tidligere have haft Den, eftersom hun 1510 har stadfæstet Rudstjebings Rettigheder. Som Høvidsmand paa Tranekjær nævnes ved den Tid Ejler Griffen, Tomas Nielsen, Kristen Hvid og 1515 Severin Stampe, der kaldes Dronning Kirstines Embedsmand. Under Kristian den Anden var Jens Juel 1521 Lensmand paa Den.

Paa den Tid var det, at Pavens Udsending, Afskæftmeren Arkimbold, drev sin Handel heri Norden. Kristian den Anden lod ham hans Varer fratage, og vilde ogsaa have fangget ham selv, men han flygtede. Derimod fængslede Kongen hans Broder, Antonelli, og satte ham fast paa Tranekjær til i Aaret 1522, da han løslødes. Som Minde om ham har man senere ved Mensning af Slotsgraven fundet Arkimbolds Segl, der forestiller den hellige Peder med Nøglerne, samt nedenunder et Baaben, en Kardinalshat og Bogstaverne I. A. Omkriften var: S. FABRICE. BASIL. S. PETR. DE VRBE. 3: Segl for Opbyggelsen af Peterkirken i Rom. Antonelli har rimeligvis af sin Broder faaet dette Segl med Fuldmagt til at handle i hans Navn; men har da ved sin Løsladelse kastet det i Graven, for at det ej skulde falde i Bjenders Hænder.

Kristian den Anden, der iøvrigt var særdelesyndet baade af Borger og Bønde, hvem han paa alle Maader søgte at ophjælpe, forbød 1517 al Landhandel paa Langeland, under Straf af at miste Varerne. Halvdelen skulde da tilfalde Byen, Halvdelen Kongen. 1522 udslede han endvidere fra Nyborg et Brev til Bønder og menige Almue paa Langeland og bød dem at indføre og sælge deres Varer i Rudkjøbing og ingen andre Steder.

Efter at Kristian den Anden var assat, og Frederik den Første af Adelen udvalgt til Konge, findes Otto Krumpen som Lensmand paa Langeland. Han havde været Hærfører for Kong Kristian og indtaget Sverrig for ham; af Harmen over Blodbadet i Stokholm skal han være gaaet over til Frederik den Første, der til Løn gav ham Tranetjør Slot og Len 1530. Ved samme Tid nævnes (1526) Anders Kollik som Lensmand paa Krogager, der da var bleven kongeligt Len.

Frederik den Første har 1528 i et Brev fra Gottorp Slot givet Rudkjøbings Borgere Brev, omtrent af samme Indhold som Kristian den Andens.

Paa den Tid ejedes Faarevejle af flere i Forening: Knud Urne, Henning Balkendorf, Mester Johan Balkendorf, Peder Marsvins Enke, Fru Helle og hendes Børn, samt den bekjendte Bisop Joakim Rønnow. Sidste fik endelig den gamle Strid med Henninge Bymænd afgjort saaledes, at Kongen i et Brev til Bep Borre og Bønderne i Henninge forbød disse at befatte sig med Faarevejle Gods Tilliggende. Dog maatte Bispen bede Kongen om at forbyde Hr. Otto Krumpen, Embedsmand paa Tranetjør, at blande sig mere i Sagen; ellers,

mente Biskpen, vilde han ikke tage Hensyn til Kongens Brev. Bønderne i Henninge, der tilhørte Kongen, stod nemlig under Lensmanden; den fornemste af dem, Jep Borre, nævnes senere som Adelsmand.

Forøvrigt var Frederik den Første meget søjelig mod Adelen og gav den 1533 Haand og Hals Ret over dens Bønder. Disse hndede ham selvfølgelig ikke, ligesaa lidt som Præsterne. 1532 lod han alt Solvtøj borttage fra Kirkerne paa Fyn, Taasinge og Langeland. Paa en troløs Maade tog han endelig Kong Kristian den Anden fangen og satte ham paa Sønderberg Slot.

Da Kong Frederik var død, brød Forbitrelsen mod Adelen ud i lys Lue. Overalt i Landet greb Borger og Bønde til Vaaben og stormede de faste Borge. Lybækkerne toge Lejligheden iagt og sendte en Krigshær til Hjælp under Grev Kristoffer af Oldenborg, for, som de foregav, at satte Kristian den Anden paa Thronen igjen. 1534 landede en Hær, ført af Lang Herman, Grevens Halbroder, paa Langeland. I Følge med ham var den før nævnte Severin Stampe. De drog mod Tranefjær Slot, opkastede Skanser og gjorde Alt rede, som om de for lang Tid vilde indeslutte Borgen. Hvad enten Otto Krumpen nu mindedes sin gamle Herre, Kong Kristian, eller virkelig lod sig narre, nok er det, han lod sig overtale til at overgive Slottet og svor Greven Trostabs paa Kong Kristianss Begne. Bagefter opdagede han rigtignok, at de ingen Kanoner førte med sig, uden hvilke de næppe skulde have indtaget Slottet; men det var nu for sild. Greven indlagde tyff Mandstabs paa Borgen og satte en tyff Ridder, Hop von

Dinckas, til Hovidsmand. Det var ham meget vigtigt at have denne stærke Fæstning i sine Hænder, for fra Langeland at kunne føre sine Krigsfolk over til Fyn. Langelænderne havde allerede hyllet Greven; ogsaa i Fyn og det øvrige Rige gik det til paa lignende Maade, og i et helt Aar var Landet i de Lybskes Magt.

Men 1535, da den danske Flaade, ført af Peder Stram, „Danmarks Riges Bovehals“, krydsede under Langeland, gjorde Admiralen uventet Landgang paa Den; ved Nattetid overrumplede han Tranekjær Slot, hvor Lyfterne laa i tryk No, og før de vare rigtig vaagne, havde han allerede indtaget Bergen, uden at det havde kostet en eneste af hans Mænd Livet. Bønderne paa Langeland underkastede sig derpaa villigt den udvalgte Konge, Kristian den Tredie, der snart ved Baabenmagt underlagde sig det øvrige Rige.

Meret efter fandt Kirkeomvæltningen Sted, hvorved Præstestanden tabte al sin verdslige Magt. De til Kirker og Klostre hørende store Jordegodser tilfaldt dels Kongen, dels Adelen, der nu i over 120 Aar var saa at sige den eneherstende Stand i Riget.

Kristian den Tredie lagde Lullebølle Sogn til Tranekjær. Det Gods, der var skænket til vor Frues Lysning i Snøde og Stoense Kirker, tillagde Kongen de fattige i disse Sogne. En Gaard i Brønslæt, der tilhørte Snøde Kirke, kom siden under Faarevejle.

Ifke alene fratog man Kirkerne Jordegodset, men endogsaa alle Brydelses, Sølv- og Guldtøj. Kirkerne vare i den katolske Tid overlæstede med Bøgmalerier og Helgenbilleder; de første

overstrøg man. Man har siden i Lindelse og Tullebølle Kirker fundet Spor af slige Bøgmalerier; i sidstnævnte Kirkes gamle Altertable fra 1508 skal et Stykke Træ af Jesuens Kors være indfattet. I Rudsfjøbing Kirke findes endnu et mærkeligt gammelt Døbefad af Messing, der bærer en latinsk Indskrift, som lyder paa Dansk: „Hil Dig, Maria, Du rene Jomfru“, hvilken Sætning er gjentaget fem Gange. Mærkelig er ogsaa Kirkekloffen i Skrobeløv, der ifølge sin Indskrift er støbt 1509, døbt Anna („anna. dat. ieg. heder.“). Det var nemlig i den katolske Tid Skik baade at salve og dobe Kirkeklofferne, hvilket først senere forbødes af Kristian den Tredie.

I et Brev fra 1536 tilstodes Kristian den Tredies Dronning, Dorotea, som Livgeding efter Kongens Død, en Del Gods i Fyn og paa Laasinge og desuden „Traneshjør Slot og Len, hvis Gods Fyns Biskopsæde paa Lavend var tilhørende.“

Som Embedsmænd paa Traneshjør findes i Kristian den Tredies Tid Martvard Tidemand i tre Aar, Preddbjørn Pødebust i otte Aar og 1546 Jørgen Brahe i syv Aar. Under ham nævnes Slotsfogden Jørgen Gram. Krogager havde 1541 Henrik Glob til Lensmand, senere nævnes Fru Anna Støven.

Bøndernes Aar vare ikke videre glimrende i dette Tidsrum. Herremændene havde hele Magten; de indsatte Præsterne i deres Eognekald, sad som Dommere i Retten; Lensmanden paa Traneshjør gjorde endog siden Fordring paa at vælge Raadmændene i Rudsfjøbing, hvilket forhen altid tilkom Borgerstabet. Dog optraadte Udeleu ogsaa baade i Krig og Fred som

rette Adelsmænd; først senere udarbejdede den, idet den søgte at vælte alle Skatter og Byrder over paa de ringere Stænder.

Kristian den Tredie udgav en meget streng Jagtlov, ifølge hvilken Enhver, der greb en Krybskytte, kunde uden Videre føre ham til Tingstedet og der enten lade hans Dine udslitte eller klynge ham op i nærmeste Træ. Heller ikke maatte andre end Adelen holde Jagthunde, med mindre det ene Forben var afbugget. Efter Kongens Regnskab fra 1502 brugtes paa Tranefjær alene i et Aar 28 Tønder og 1 Skæppe Mel til at bage Brød til Hundene. Om Jagten paa Langeland findes i denne og de to følgende Kongers Haandsfæstning den Vedtægt, at i de Skove, som Kongen havde fælles med Adelen paa Laaland og Langeland, maatte Jagen uden Kongens Tilladelse slaa stort Bilt.

Ved Aar 1500 holdtes paa Tranefjær Slots Ladegaard 34 Køer, 4 Tyre, 1 Tyregilding, 20 Kalve paa 1—2 Aar, 12 Ungnød paa 3 Aar, 10 Plovog, 38 Faar og Lam, 114 Geder (53 gamle, 40 Kid og 21 Beder), 60 Evin og 40 Grise.

1558 nedlagdes Tranefjær Slot som Fæstning. Ejler Nonnov, Herre til Hvidkilde og Jaarevejle, var da Kongens Embedsmand paa Tranefjær. Han var en Son af Rigsraad Markvard Nonnov til Hvidkilde og Fru Mette Hardenberg og Broder til Bispen Joatim, med hvem han i sin Ungdom havde opholdt sig i Frankrig og i nogen Tid tjent den franske Konge. 1533 blev han Danmarks Rigers Raad; i Grevens Fælde sluttede han sig til de Grevelige og holdtes i nogen Tid fangen i Meklenborg med flere andre Adelsmænd, men fik dog

jenere Tilgivelse af Kristian den Tredie. Med sin Hustru, Anna Krabbe, Datter af Rigsmarsken, havde han en Søn, Niels, der døde samme Aar som han selv (1563) og to Døtre, Birgitte, gift med Henning Quikow til Sandager, og Anna, gift med Erik Hardenberg til Mattrup og Stovsbo. De sit efter hans Død Del i Faarevejle, men allerede 1570 var Henning Quikow død.

Erik Hardenberg lod Faarevejle omgive af Volde og Grave. Disse Fæstningsværker, der sløjedes 1833, udgjorde en Vold med fem Bastioner samt en dobbelt Grav. Mod Sydvest skjæmmedes Gaarden af Henninge Nor. Gjennem den vestre Vold var ud til Søen en hvælvet Gjennemgang, lukket med en Kobberport, og saa bred, at en Baad kunde flyde igjennem. Ved Voldens Sløjsning fandtes en Del stærkt Murbærk. Erik Hardenberg byggede desuden et Porttaarn og satte over Porten det Hardenbergske Vaaben med følgende Indskrift: Hardenbergiaca qui stirpe oriundus Ericus, Anna cui conjux Rønnoiviana fuit et vallo et fossis has circummuniit ædes ipse sit ut tuto posteritasque loco. Anno domini 1583. 2: Erik Hardenberg, hvis Hustru var Anna Rønnoiv, har omgivet disse Bygninger med Volde og Grave, for at han selv og Efterkommerne kunde være paa et sikkert Sted. Herrens Aar 1583.

Erik Hardenberg har ogsaa 1589 ladet bygge den gamle, 1867 ombyggede Kirke paa Stryno, hvilken 2 engang hørte under Rudstjøbing Sogn, men havde 1650 sit eget Ting. Faarevejles Hovedbygning vilde han ogsaa have ombygget; men hindredes heri ved sin Død 1604. Paa Faarevejle

Gjeres Stol i Skrobøl Kirke, ligesom og forhen paa nogle gamle Kirkeruder, fandtes det Hardenbergske og Rønnovske Vaaben. Forøvrigt havde Gaarevejele lidligere sit eget Kapel paa selve Gaarden.

Frants Brockenhus til Bramstrup og Egekov var i syv Aar Lensmand paa Tranefær. Han har tilligemed Daniel Rangov indlagt sig udødelig Hæder i Slaget ved Svarteraa, hvor de i Forening førte den 6,000 Mand stærke danske Hær, der slog 25,000 Svenske. 1569, da Hæren laa for Barberg, faldt baade Brockenhus og Rangov for de svenske Kugler.

Af daværende Præst i Snøde, Jakob Jørgensen Sabolin, findes i Snøde gamle Præstebog den Vedtegning, at ved Lensmanden, Frants Brockenhus's Godhed, er Præstegodset friet fra en Trældom, som det ved et udøvet Feiltrin af en af Hr. Anders Mands Formænd, var paalagt af Bisp Karl: „at 7 af Præstens Tjenere skulde hvert Aar arbejde 7 Dage i Byn paa Bispens Mølle-dæmning, naar de bleve tilfagde, og hver af de 7 Gaarde give en Tonde Havre til Bispens. Mølle-dæmningen var i Svendborg ved Orkils Mølle, hvor de og i Bisp Jens's Tid maatte arbejde; dog blev dem ikke efter paalagt Arbejde udi Niels Langes eller Miffel Brockenhus's Tid“. Samme Præst udmærkede sig ogsaa ved at samle Pergamentsbreve, Tingvidner og andre Papirer samt optegnede Tallet paa samme for at sikre Kaldet dets Rettigheder. Disse Breve ere desværre senere gaaede tabte; dog findes en Del Gjenparter af dem i fornævnte gamle Præstebog, vedrørende de til „Vor Frues Lyshning“ fordum givne Jorder.

Efter Brockenhus var Møbrits Bodehus Lensmand paa Traneshjør i 18 Aar og Brejde Rangov i 14.

Frederik den Anden, der foretog sig flere Magelæg med sin Adel, byttede 1577 Krogagergaard med Gods paa Lange-land mod Hovedgaarden Lundbygaard i Sjælland. Han underhandlede herom med Admiral Knud Stensen, der fra 1554—58 havde været Høvidsmand paa Island; men Magestiftet kom først til Udførelse efter Stensens Død med Enken, Fru Anna Lunge. Hun nedrev det gamle Krogagergaard og byggede i nogen Afstand derfra i Aarene 1578—85 Stensgaard, der siden i 300 Aar har været i samme Wts Eje.

Stovsgaard, der 1536 tilhørte Mattis Lud, tilfaldt efter ham hans Svigersøn, Klavs Daa til Grynderup i Fyn, gift med Anna Lud; deres Datter, Karen Daa, ægtede siden Stig Pers til Dillingøgaard paa Laaland; ham tilhørte Stovsgaard 1590. Nedergaard har i samme Tidrum tilhørt Bertel Kaas, og derefter Floris Rønno, en Søn af Bispen Joakim Rønno og Jomfru Anna Lunge, Klosterjomfru i Maribo. Han var gift med Fru Kirstine Hvas. Hans Pers, kaldet Stadeland, gift med Anna Rønno, fik derefter Nedergaard.

En Markvard Hvas og efter ham hans Søn, Jens Hvas, ejede den adelige Sædegaard, Fodslættegaard, der skal have udgjort den nuværende Fodslætte By. Meltjør Hvas, Søn af Jens Hvas og Fru Sofie Urne, byggede Hovedgaarden Hjortholm paa Landsbyen Utebøls Fjorder. For Markvard Hvas har en Hans Hvittas ejet Fodslættegaarden.

Af andre adelige Sædegaarde ejedes Møllegaard af Oluf

Naas og Vestergaard af Landsdommer Gregers Juel; 1601 nævnes Fru Sofie Juel til Vestergaard. Denne Gaard var dengang omgivet af Bolde og Grave. Stovsbo tilhørte i Slutningen af Aarhundredet Kjeld Vaad.

Hovedgaarden Egelykkes sidste Ejer af Witten Dyre var Jens Jørgensen Dyre 1554. Hans Hustru var Fru Mette. En halv Enes Aar senere solgte han og Medejer Jørgen Berentsen Gaarden til Erik Rud til Fuglsang og Movrits Pødebust til Rjorup; mellem disse ny Ejere optom Strid, der 1575 overlodes til Niels Naas og Jakob Ulfeldt som Boldgiftsmænd. Efter at Jens Jørgensen Dyre, der siden boede i Svendborg, paa Grund af nogle „usanddrue Ord, han tilfagde Jørgen Berentsen, hvilke han ej kunde bevise“, var bleven „en lovbrynden Mand“, overdrog han alle sine Ejendomme paa Langeland til Stig Pors til Stovsgaard, hvilken Gaard han og havde Del i. Kort efter døde han. Som Følge heraf indstævnedes 1591 Stig Pors for Retten af Movrits Pødebust paa Kristian Berentsens Begne, hvilken sidste, som Søn af Jørgen Berentsen, mente at have lidt Uret ved denne Overdragelse.

Holmegaard, der er en ældgammel Borg, tilhørte i dette Aarhundrede ogsaa Witten Dyre. Den er, efter Sagnet, den ældste Gaard paa Langeland og har altid været tiendefri.

I Slutningen af Aarhundredet boede paa Skattebøllegaard tvende Jomfruer Helck. De lod bygge den nuværende Stoense Kirke, hvori deres Grav findes under Prædikestolen. Tidligere menes her kun at have været en liden Kirke eller et lidet Trækapel med vor Frues Alter.

Kristian den Tredie har 1538 og Frederik den Anden 1561 stadfæstet Rudstjoberg Borgere deres tidligere Rettigheder. Derimod fik Bønderne 1546 Lov at sejle paa deres egne Stibe til Lyffland med hjemmeavlet Korn og Kvæg, og igjen tilføje sig derfra, hvad de brugte i deres egen Husboldning, men hverken at købe eller sælge igjen paa Den. Dette Lovbud holdtes ikke synderligt i Hævd, og da Borgerne klagede til Kongen, at der „ikke holdtes nogen synderlig Agtelse“, hvorover de „meget forarmes og have ringe Næring og Bjerling, og de ligevel ikke de mindre maa opretholde borgerlig Lyng og Besværing“, udstedte Frederik den Anden 1584, fra sin Gaard i Odense, Brev, hvorved Tirsdagen fastsattes til Torvedag i Rudstjoberg, hvor Bønderne da skulde drage hen og sælge deres Varer til Borgerne, der igjen skulde være pligtige at sælge til Bønderne „for skjelligt og billigt Kjøb“ Klæde, Humle, Jern, Salt og andre Varer. Ikke de mindre vedblev Bønderne at drive stærkt Landprang. Aaret efter Frederik den Andens Død, 1589, udstedte da de Rigsraader, der under Kristian den Fjerdes Mindreaarighed styrede Riget, et Forbud mod „hemmelig, ved Nattetid at udfibe over til Grø Heste, Kvæg og andet Gods uden at give Told deraf“. Et andet Brev givet paa Koldinghus, indskærper yderligere de tidligere givne Forbud, da ej alene Bønder, men ogsaa Adelsmand, Præster, Fogeder, Skrivere og Andre dreve stærkt Landkjøb med Korn og andre Kjøbmandsvarer. Lensmændene truedes med at miste Lenene, om de „saae Nogen igjennem Fingre“.

1597 udstedte Kristian den Fjerde selv et Skjærmelsesbrev for Rudstjoberg, hvis tidligere Rettigheder herved stadfæstes.

Men da Bønderne ligegodt vedbleve at drive Landfjod samt ind- og udfibe i ulovlige Havne, saaledes ved Lohals og Ristinge, inestævnedes Rudsjøbing Borgmester, Niels Wittelsen, 1610 Sonderherreds Bønder paa Tinge, for at Herredsfogden, Søren Wittelsen uci Vestergaard, skulde dømme dem imellem. Især af Humble, Rodslette, Tryggeløv og Magleby Sogne havde Rudsjøbing havt saa ringe Tilførsel og Handel, at „det ikke med Sandhed kunde siges uci et ganske Aar at være kjøbt heri Byen en Rod Staal eller en Tonde Lyneborgs salt, noget mindre Klæde, Humle eller andre Kjøbmandsvarer“, hvorfor det var umuligt for Borgerne at hente deres Varer fra Tyfland og andre Steder og siden lade dem ligge usolgte i 3 til 4 Aar, og „derefter komme i allerførste Armod“, hvorfor og Herredsfogden til Slutning dømte, at Bønderne skulde føre deres Varer til Torvs i Rudsjøbing, og købe der, hvad de brugte, eller, hvis de handlede derimod, straffes som ulydige mod Kongens Bud. Paa Tingen var mødt Raadmand Peder Lavritsen paa Borgerstads og Mads Jensen i Magleby og Hans Knudsen i Hovgaard paa menige Sonderherreds Mands Begne.

1619 lod endvidere Borgmester Anders Andersen Bønderne i Nørreherred falde og optog Tingsvidne, at de Intet havde at klage over Borgerstads med Kjøb og Salg.

Endelig forbød Kongen 1623 Landboerne paa Lavind, Torvinge, Stryn, Drago, Loro og andre der tiliggende Der at sejle til Tyfland med deres Varer, fordi de, til Skade for de omliggende Kjøbstæder, opkjøbte Varer der og forhandlede.

Skete dette fremtidig, skulde Vedkommende ej alene miste Væ-
rerne, men og lide Straf.

Men om dette Lovbud end en Tid har opbjudt Rud-
tjøbings Handel, led Byen dog kort efter et søleligt Tab.
Danmark var nemlig indviklet i Trediveaarskrigen, og de kej-
serlige Soldater havde oversvømmet hele Holsten og Sylland.
Alle Byens Skibe, der vare paa Farten til Lybet, toges og
opbragtes da under Holsten af Fjenden 1628. Herover kom
Borgerne i saa stor Gjæld og Armod, at Skatten fra nævnte
Aar i lang Tid maatte henstaa. 1643 fik Borgerfabet hos
Kongen Tilladelse at sælge nogle indhegnede Marker til Af-
drag paa Byens Gjæld. Paa samme Tid har Rudtjøbing
ogsaa mistet Derne Sids og Stovø, der vare pantsatte til
Ejeren af Nedergaard. Disse Der lagdes derefter under Bo-
strup Sogn; af Sids var siden 1580 svaret Korntiende til
Rudtjøbing Kirke.

Rudtjøbing Kirke er sandsynligvis ombygget i Kristian
den Fjerdes Tid; Taarnet og den Bygning, der forener dette
til Kirken, menes at være bygget 1621, hvilket Aarstal findes
paa Taarnets vestre Side. Byen havde paa samme Tid en
Latinskole og en Kristendoms-skole, til hvilken sidste 1587
Raadmand Pank og 1616 Tolder og Byfoged Kristen Lavrit-
sen har skænket Gaver til fattige Børns Understøttelse. Som
Rektor ved Latinskolen nævnes Kristen Jakobsen 1639.

Af Lensmændene paa Tranekjær i dette Tidrum mærkes
1589 Lavrits Brockenhus, en Søn af Frants Brockenhus.
Han er især kjendt for sin Haardhed mod sin Datter Nigborg,
hvem han paa Grund af en Kjærlighedshistorie holdt indepærret

i et stort Skab paa Egeskov, hvor hun hensad til hans Død. Ogsaa var han i stort Ny for sine ualmindelige Legemskrafter, og siges det, at han kunde i Armene høre sig og sin Hest fra Jorden, ved at gribe fat om et i Porten paa Egeskov i en Lænke ophængt Jagthorn og tude i det.

Muligvis er det den samme Lavrits Brockenhus, der 1588 har givet to Messinglysestager til Altret i Rudehøbing Kirke. Fra 1641—49 var en Didrik Brockenhus Bysoged i Rudehøbing.

Som Lensmænd paa Tranekjær i Kristian den Fjerdes Tid nævnes desuden 1596 Henrik Belov, derefter Niels Fris i 13 Aar, Vilke Gydersen, Frantz Rangov (1611), Mogens Ulfeldt, Rigens Admiral (1613—17), Jens Suel, Ivar Kruse, Hans Lindenov, Johan Fris (1624) og Kristoffer Ulfeld (1627). 1639 døde Peter Basse til Sorup som Hovidsmand paa Tranekjær og som sidste Mand af sin Æt; Sønnen Joakim Frederik døde nemlig samme Aar. Med Otto Tott (1642), Hannibal Sehested og Kristoffer Urne (1645), der Alle hørte til den mægtigste Adelskæde, sluttes Rækken af de kongelige Lensmænd paa Langeland.

Erif Bilde til Vestergaard og Møllegaard var 1616 Landsdommer paa Langeland.

Saarevejle, næst Tranekjær den største Gaard paa Langeland og tillige en stærk Fæstning, tilhørte 1641 Jørgen Marsvin. Under Krigen med Sverrig bød Kristian den Fjerde Vincens Stensen og Stig Pors at handle med Jørgen Marsvin om at lade Gaardens Fæstningsværker istandsætte samt forsyne dem med Pøleværker, hvortil han kunde tage Løn

af Kongens Skove og lade det tilføre af Landets Bønder. 1648 solgte Jørgen Marsvin Gaarden til Hannibal Sebested, da Statholder i Norge; han overdrog den igjen til Kristoffer Urne til Naemarte, Rigens Raad og Kansler, for en Del Gaarde og Gods i Norge. Kristoffer Urne, der døde 1663, var gift med Fru Sofie Lindenov.

Rudbek Pors, Søn af Stig Pors, ejede Skovsgaard til sin Død 1609. Sønnen, Stig Pors, gift med Dorte Abildgaard, fik siden Gaarden, som han ejede i Samiund med sine Søstre, Fru Karen Pors, gift med Bent Pedersen Deden til Skovsbo, Fru Anna Pors, gift med Mogens Raas til Holmegaard, Jomfru Elisabet Pors og Fru Sofie Pors, gift med Klavs Gagge.

Stig Pors til Skovsgaard og Melthor Hvas til Hjortholm skal, efter Følkesagnet, have været meget ugudelige og ryggesløse, voldtog Kvinder, øvede Manddrab og anden Udaad. Den Tids smaa Herremænd var ofte af meget raa Lænkesmaade; forresten var Melthor Hvas ogsaa aldeles uøvet i at føre en Pen, saa han i Aaret 1601 maatte lade sin „kjære Kone“, Fru Abel Knudsdatter Akeleje, underskrive et Skjød for sig, „efterdi jeg ikke kan selver skrive“. Om Stig Pors's Søster (Elisabet?) fortæller Sagnet, at hun røvedes af Troldefolk og førtes hen i en tæt ved Skovsgaard liggende Høj der siden kaldtes „Ellens Bjerg“. Dog fik hendes Broder hende manet ud igjen; hun havde da med sig en Klædning, hvori et usuldendt Verme, samt i Haanden en Kniv og en Gaffel, der kunde stille Blod. Gaffelen ejes endnu af en Borger i Rudtjøbing. Efter sin Død gif Stig Pors igen

spøgede paa Gaarden. Sognepræsten hidkaldtes, for at mane ham bort, men nær var han selv bleven overmandet, idet Aanden spurgte ham, hvor Kristus var, dengang han hverken var i Himlen eller paa Jorden. Ellen, der hørte dette fra sit Bindue, sagde da, at Kristus dengang svævede i Luften eller gif paa Bandet. Aanden, der nu var overvunden, udbød da harmfuld: „Harde jeg troet Dig dette til, Søster min, skulde Du endnu have været i Ellens Bjerg den Dag i Dag“.

Fru Anna Pors gav 1656 ved Skiftet efter sin Moder 100 Rd. til aarlig Rente af 6 Rd. til fattige paa Skovsgaards Gods. Skovsgaards Hovedbygning, der er omgivet af Grave, er rimeligvis opbygget af Stig Pors; paa en gammel Kamin i et af Værelserne findes Bogstaverne S. P. og D. A. samt Aarstallet 1644.

Hjortholm ejedes efter Melhjør Hvas af Niels Dlusfen Gaas, en Sonneson af Bispen i Trondhjem; han har rimeligvis faaet Gaarden i Arv ved sin Moder, Fru Magdalene Nielsdatter Sandberg, der var en Datter af Fru Kirsten Alesleje. Han var gift med Fru Hildeborg Stigsdatter Pors. Efter hans Død 1637 tilfaldt Gaarden hans Svigersøn, Erik Raas til Lindskov, gift med Fru Karen Gaas. Erik Raas lod 1649 bygge Kirketaarnet i Fodsette.

Hans Stensen, en Søn af Knud Stensen og Fru Anna Lunge, var Herre til Stensgaard til sin Død, 1594. Tilligemed sin Frue, Margrete Basse, og deres Søn, Kristoffer, er han gravlagt i Snøde Kirke, hvor deres Billeder i Ridderdragt tilligemed 33 Vaabener er udhugget i Ligstenen. Deres anden Søn var den helttemodige Vincens Stensen, hvis Navn med

Hæder maa nævnes i Langelands Saga. Han var født paa Stenegaard 1592 i Sejrsørf, som endnu gjemmes i en Guld-kapsel der paa Gaarden. Ogsaa findes her den Stam-bog, han førte med sig, da han i Aarene 1607—16 rejste udenlands. I 6 Aar efter den Tid var han Kammerjunker hos Prinserne. 1626 ægtede han den sagne og højhjertede Anna Held, Datter af Lensmanden paa Kronborg, Ditlev Holdt, og fødte paa Tryggervælde 1602. Baaede i Kejsersens Krig 1625—29, og i Svenskekrigen 1643—45 var Vincens Stensens Krigskommissær paa Langeland, og fra 1638 tillige Landsdommer. 1647 blev han desuden Befalingsmand over Tønsberg Provsti i Norge. Sin Fødeggaard ombyggede han i Aaret 1655. Men det er især i Krigen med Sverrig 1657—59 at han vandt sin Hæder, hvorom nedensfor skal fortælles.

Fra 1645 var Langeland pantsat til Grev Kristian Rangov til Breitenburg for 62000 Rd. Rigtig nok maatte Hannibal Sehested, da han mistede sit Statholderskab i Norge, hvor han havde tilvendt sig store Riadomme, love at indløse Langeland fra Rangov til Riget, men Løftet indfrieedes ej siden. Riget var forøvrigt i en udpint Tilstand; den egenraadige og egen-nyttige mægtige Adels søgte kun at vælte al Byrde og Lyng paa Borger og Bønde. Kristian den Fjerde skriver selv herom, „det kommer os hel underlig for, at naar de Adelige med Penge skal tjene deres Herre til Landets Forsvar, da ere de ikke ved Middel, men naar de kan faae Kronens Gods til Pant, da er Penge for Haanden.“ Ved slige Pansættelser som og ved Magelæg kom meget af Kronens Gods under Adelen, der undertrykkede Bønderne, idet mange Landsbyer

nedlagdes og kom under de adelige Sædegaarde. De gamle Odelsbønder, Selvejerne bleve Aar for Aar færre, og saa Aar efter Kristian den Fjerdes Død var der kun 5000 i hele Danmark, deraf i Fyn 603, paa Langeland 55, i Sjælland 183, Laaland 618 og Falster 2.

I Aaret 1657, da den svenske Konge, Karl Gustav, truede nede i Polen, troede de Danske, at nu var der Lejlighed at vinde de til Sverrig tabte Landstæber tilbage og forkyndte derfor Sverrig Krig. Men den snarraadige svenske Konge sluttede nu øjeblikkelig Fred med Polakkerne, vendte sig med sin 12,000 Mand stærke Hær mod Danmark og intog i kort Tid hele den jydsk Halvø. Videre kunde han dog ikke komme strax, fordi hans Flaade under Falsterbo ødelagdes af de Danske.

Men Vinteren 1657—58 blev saa streng, at Sundene fros til; hele den svenske Hær gik derpaa over Isen til Fyn, der efter en ringe Modstand snart maatte overgive sig. Nu var Vejen til Sjælland aaben. For at undersøge Isen, sendte Karl Gustav en af sine Mænd, den kjække Erik Dahlberg, over Isen til Langeland, Laaland og Sjælland; han vendte snart efter tilbage med Melding, at Isen var stærk nok til at bære hele Hæren, ialt 3000 Mand Fodfolk, 9000 Ryttere samt Kanoner og Palvogne. Kong Karl lod da Hæren samle sig i Svendborg. Natten til den 6te Februar gik han tilligemed Hælsfolkene over Taasinge til Langeland. Det var mildt Frostvejr, saa Sneen og Isen trampedes sammen til et sort Mudder, hvorigjennem de Bagesie maatte vade, stadig frugtende, at Isen skulde bryde; Ufælte satte og saa Livet til. Den franske

Sendemand, Ridder Terlon, der tilligemed Korfits Ulfeld fulgte Svenskefongen, fortæller, at Vandet stod to Fod op paa Slæderne, som man derfor hvert Djeblik ventede skulde synke. Ikke desmindre stod Hæren om Morgenen lyffelig og vel paa Langeland. Her nød man Krokosten, men det havde da frosset saa stærkt, at Mad og Drikke maatte først bugges i Stykker og derpaa toes, for at kunne spises. De høje svenske Herrer krumpe sig vel ved denne Kost; men Kongen lo, fuld af store Forhaabninger. „Vis os nu Vejen,“ sagde han derpaa til Dahlberg, hvorpaa denne førte Rytterne over Isen til Laaland, medens Kongen som Tilskuer holdt til Hest paa en Høj ved Spodsbjerg. Kl. 3 stod hele Hæren paa Laaland. Saa snart de sidste Soldater vare komne over, red Kongen selv bagefter med sit Folge.

Den 9de Februar fulgte Fodfolket og Resten af Hæren efter. Ved et Gavebrev af 10de Februar overgav den svenske Konge hele Langeland til Landsforræderen Korfits Ulfeld. I Nudshøbing, der dengang var omgivet af Fæstningsværker, indlagdes en Del svenske Soldater. De svenske Krigsfolk, der af en Samtidig Mildred som et af Udseende sort og snarvet Folt, men vel øvet og hardet, udgjorde en fra alle Sider sammenstrabet Hær, især Tyskere; de havde sat en saa stor Stræt i de Danske, især Almuen, der troede de fleste vare Tartarer, Tyrker og Kosaker og gjorde sig frygtelige Forestillinger om deres Vildded og Grusomhed. Paa Langeland udoveede de ogsaa adskillige Voldsomheder, saaledes i Magleby, hvorum Præsten Dines Jensen Rosenstjerne har gjort følgende Optegnelse i Kirkebogen: „I Aaret 1658 Dom. LXX. blev ingen Tjeneste

forrettet, thi Svensken kom om Morgenen og overfaldt os, gjorde en stor Forstyrrelse, slog og udplyndrede mig, drog mine Klæder af og tog Kalk og Dist bort."

Forbitrede paa Svenskerne, skal Langelænderne derfor have grebet til Vaaben og nedslæbt alle de Soldater, der laa i Rudtjøbing eller paa Den, efter at den svenske Konge var draget bort.

Men Danmark var imidlertid bleven tvunget til at slutte den skammelige Fred i Roskilde, hvorved alle Landene hinsides Sundet tabtes. Langeland maatte dog Korsfitts Ulfeldt give Afkald paa, idet Den igjen overgaves til Panthaveren, Grev Ranzhov.

Freden varede ikke længe, thi Karl Gustav angrede snart, at han havde ladet Danmar^g gaa glip fra sig, og allerede i August Maaned brød han Freden. Men denne Gang fandt han en uventet Modstand; overalt rejste Folket sig, rede til at forsvare Fødelandet. En Liolang laa den svenske Konge for Kjøbenhavn, men efter at han Natten mellem den 11te og 12te Februar forgjæves havde søgt at tage Staden ved en Hovedstorm, vendte han sig imod Smaaøerne.

Vincens Stensen, der var Krigskommissær paa Langeland og Oberste for Soldaterne og Landfolket paa Den, gjorde strax Alt rede til Forsvar. Den 16de Februar tog han fra Stensgaard til Tranefjær, hvor han bød Kaptajn Jens Jensen holde sit Mandskab rede til Udrykning. Om Natten var han paa Slottet, men Dagen efter red han til Rudtjøbing. Her kom Oberstløjtnant David Bernbach til ham, og meldte, at Svensken var kommen til Andemose paa Hov med en stor Del

Etuder og Bramme. Stensen tog først hjem til sin Gaard, trøstede sin Hustru med Gjensyn i den anden Verden, om de ikke mere skulde ses i denne, og red derefter ned til Stranden, hvor allerede en stor Del af Fjenden var kommen i Land. Dilligemed Bernbach førte han nu Langelænderne frem mod Svensterne, der førtes af Grev Jossias Waldeck. Fjenden dreves tre Gange tilbage, men Stensen, der stedse var i Spidsen og let kjendelig, segnede da, ramt af over tyve Kugler, om i sin Sidemand, Hornblæserens Arme, idet han raabte til den ligeledes saarede Bernbach: „Ak, Broder, jeg er dødelig saaret, gjør nu dit Bedste og hold Folkene sammen, at de ikke vige fra hinanden, men ærligt forsvare deres Fødeland“. Og Bernbach forsvarede Den saa godt, at Svensterne omsider maatte vige, efter at have mistet 36 Døde, 110 Saarede og 50 Fanger samt desuden 2 Kanoner. Dgaa Grev Waldeck var saaret.

Men Langelænderne maatte kjøbe Sejren med deres kjæfte Høvdings Blod. Stensen førtes paa en Bogn til Stensgaard, hvor han modtoges af sin Hustru, der i Hast hentede nogle Lægemidler, og lod ham sidde paa en Stol, medens hans Klæder opløstes. Men ved Synet af det udstrømmende Blod fra de svære Saar, udbød hun i høje Klageraab og maatte føres bort; i det samme slog Stensen Djnene op og saae efter hende. Huslæreren, der holdt ham i sine Arme, sendte strax Bud eiter Præsten, men inden denne kom, havde Stensen allerede udaandet, idet han svarede paa Læreren's Opfordring at overgive sin Sjæl til Gud, ved at trykke sin venstre usaarede Arm mod hans.

Evenskerne sejlede imidlertid syd paa og landede paa to Steder, hvor de opfastede Skanser. I en hel Maaned holdt Langelænderne dem fra Livet, men e delig lykkedes det en mørk Nat i April den svenske General Wrangel at overrumple Den med 600 Mand Fodsfolk og tre Regimenter Ryttere. Langeland forsvarede af 300 Soldater og 1000 Bønder, de sidste maatte nu udrede Pengebøder, fordi de havde grebet til Baaben mod Fjenden. Rudsjøbing indtoges først efter en haard Kamp; efter Sagnet maatte Evenskerne to Gange løbe Storm, før de kom ind i Byen. Denne gaves derefter til Plyndring, ved hvilken Lejlighed vistnok mange Grusomheder har fundet Sted. Saaledes, fortællies der, forsvastede de Svenske en Borger i sit eget Hus. Borgmesteren Hans Lavriisen utplyndredes aldeles og mistede endog den Del af sit Gods, som han for Sikkerheds Skyld havde nedgravet i Jorden. Han døde 1661. Raadhuset ødelagdes flent, idet Soldaterne, for at finde Penge og Andet, itusloge Døre og Vinduer og opbrød Skrin og Kister, ved hvilken Lejlighed alle de oprindelige, for Rudsjøbing udstedte Kongebreve, ødelagdes. Ogsaa paa Landet fore de Svenske vildt frem. Skovene led svært, saaledes skal den Skov, der forstum stod paa Bkeltet nord for Rudsjøbing, være brændt. Stensgaard's Gods ødelagdes især af de hævgjerrige Fjender. Endnu 1670 var af Godsets 30 Gaarde og Bol de 17 øde. Sagnet fortæller, at de Svenske fangede Fru Anna Holck og lænkede hende til Hundehuset, medens de plyndrede Gaarden. Hun fik da Tid at give sin Vige nogle Vink, hvorefter denne fik dem løst ned i Vinkjælderens, hvor de drak sig fulde. Fru Anna lod da

Kaa Stang for Kjælderbøen og hidkaldte Gaardens Folk og Bønder, der ihjelslog dem Alle. En af dem bad om Staaftel, raabte paa sin Ungdom og paa, at han ingen Del havde i de andres Voldsgjerninger; men Fru Anna var ubønhørlig, han maatte lade sit Liv med de Andre, og skal der siden paa Muren findes Spor af hans Blod, hvilket ej kan udslættes, hvor ofte det end overkaldes. Fru Anna døde Aaret efter af Sorg og Græmmelse.

Ogsaa Fru Karen Bors til Skovsgaard mishandlede af en svensk Ritmester, der holdt hende fængslet i Rudtjøbing for Penge, hun skildte ham. En Borger, Arent Frantsen, fik hende dog udfriet ved selv at overtage Gjælden.

At Den ej fuldstændig lagdes øde kan vel nærmest tilskrives Karl Gustav, der holdt sig selv for Danmarks Konge og derfor søgte at vinde Indbyggerne for sig. Ogsaa General Wrangel var meget maadeholden og holdt streng Mandstugt mellem Soldaterne, men ikke desmindre led Den, ligesom hele Riget, usigelig meget, idet alle de svenske Soldater maatte fødes og klædes af de udarmede Indbyggere. For at sætte sig bedre fast paa Langeland lod Karl Gustav Rudtjøbing omgive med nye Fæstningsværker, saaledes som de ses paa en gammel Tegning, med fem Bastioner. Paa Sids opfæstedes ligeledes en Skanse, der forsynedes med Kanoner, hvoraf nogle der efterledes af Svenskerne, for en Del Aar siden endnu fandtes i Rudtjøbing. Men om Efteraaret kom den med den danske forenede brandenborgske og polske Hær til Fyen, og efter Slaget ved Nyborg den 29de November indtoges ogsaa Langeland. Aaret efter, da Karl Gustav døde, sluttedes endelig Fred

med Sverrig (1660) men Fredsvilkaarene vare dog ej stort bedre for Danmark end Roskildefreden.

Grev Ranhov, der ved denne Fred havde faaet Langeland tilbage, skjenkede 1659 Pantebrevet til sin Datter, Margrete Dorotea (født 1642), gift med Frederik Ahlesfeldt til Søgaard. Paa Kong Frederik den Tredies Bud optog Niels Hardebo til Egelyfte og Erik Kaas til Lindstov af Hjortholm, Landsdommer og Kommissarius paa Langeland, den 20de Septbr. 1661 Syn over Traneshjær Slot og Len for at overgive det til den ny Befalingsmand, Frederik Ahlesfeldt. Paa Slottet manglede en Mængde Døre og Vinduer, Porthuset og Vindesbroen var helt brøstfældig, ligesaa Slottets Vandmølle. Til Ladegaarden var hverken Vaar eller Høst faaet Noget. Med Undtagelse af Bjergby Skov, der fandtes vel ved Magt, var alle Skovene paa Den ilde medtagne og Barken slaaet af Træerne. Til de fleste af de ødelagte Bøndergaarde var Intet faaet; Pæregaard, Empegaard og Anarager i Traneshjær Sogn vare nedbrændte, Spødsbjerg Færggaard nedbrudt. Nogle Gaarde oprettedes igjen siden, saaledes Pæregaard; af Aagaard og et Par andre Gaarde i Longelse oprettedes Sædegaarden Søvertorp, der siden en Tidlang tilhørte Byfogden i Rudsjøbing. Af 3 øde Gaarde i Simmerbolle Sogn oprettedes Hovedgaarden Bispestorp.

Paa Grund af, at der var faaet lidt eller intet Korn til Bøndergaardene indsendt Hungerånod sig efter Krigen. Præsten i Tryggelov, Erik Kristensen Humble, fortæller i sine Optegnelser, at i Aaret 1660 døde deri Sognet nogle hundrede Mennesker, og at Bønderne i Præslegaarden fik Mass, hvoraf

de lavede Kager og aad. Sen i Foraaret hjalp de sig med Hørknevl og Katosterødder. Godsejerne maatte alligevel udrede fuld Skat til Kongen, hvilket imidlertid havde til Folge, at de siden i lang Tid som Bederlag fik en Del Hartkorn frit.

Bed Rigsdagen i Kjøbenhavn 1660 hvor, ved Enevældens Indførelse, Adelsens Magt endelig knækkedes, mødte blandt Udsendinge fra hele Riget ogsaa Morten Pant for Rudsjøbing. Den gamle danske Adels var meget misfornøjet med Kongens Enevælde, og for at danne en Modvægt mod den, indførte Kristian den Femte da, kort efter at han 1670 var bleven Konge, en ny og højere Adels, Grever og Friherrer. Saaledes fik Frederik Ahlesfeldt den 20de Juni 1672 Langeland oprettet til et Grevskab for sig og sine Efterkommere paa Sværd siden. Efter sin første Ægteskællers Død 1665 ægtede han Marie Elisabet, Grevinde af Leiningen og Dachsburg, der tilførte ham Grevskabet Nixingen i Lothringen. Efter at Griffensfeldt 1676 var styrtet, blev han hans Efterfølger som Stor kansler; 1686 døde han. I Tranekjær Kirke er han gravlagt med begge sine Ægteskæller.

Langelandsfar Landssting ophævedes 1677. Siden var her en Amtsstue, der 1699 flyttedes til Nyborg. De sidste Landsdommere vare, efter Erik Kaas, Tomas Bech til Bjergbygaard 1674 og Ulrik Lust 1677.

Af Herregaardene paa Langeland ejedes Skovsgaard 1660 af Klavs Gagge og 1672 af hans Son, Nudbet Gagge. Hjortholm tilhørte efter Erik Kaas's Død 1670 hans Son Niels Kaas, gift med Anna Margrete Banner. Bestergaards

Ejer var 1666 Knud Urne, gift med Elisabet Fors, 1681 Henrik Haes og Fru Abel Bilenborg. Utten Hardebo ejede i dette Tidrum Egelykke tilligemed Nygaard og Hejnegaard. Sidste Gaard, der siden lagdes under Egelykke, tilhørte tidligere Utten Termo; Elisabet Termo var gift med Niels Hardebo til Egelykke og Sønnen Ditto Hardebo fik efter dem begge Gaardene. Siden kom de under Stensgaard. Denne Gaard var efterladt af Vincens Stensen i Gjæld, men Sønnen, Oberst Hans Ditlev Stensen, indløste det meste af Gaarden og Godset fra sine mange Søssende og købte desuden 1665 af Kong Frederik den Tredie „St. Knuds Gods“ paa Langeland. Oberst Stensen saldt 1677 i Kristiansstad, hvilken Fæstning dengang tappert forsvaredes af General Meerheim mod Svenskerne. Han sad netop og skrev et Brev til sin Trolovede, en Grevinde, hvis Navn dog ej kjendes, da en Kanonkugle kom og tog hans Hoved bort. Det blodige og usuldendte Brev, der bærer tydelige Spor af, hvorledes Pennen er falden ham af Haanden, gjenmes endnu paa Stensgaard. Hans Lig førtes til Langeland og jordes i Snøde Kirke. Af Vincens Stensens og Anna Holcks øvrige Børn vare de fem døde før Forældrene og de fire ældste Sønner fik en brat Død. Henrik (den ældre) Page, saldt 1641 ved Bergen gjennem Luften paa et Drlogsskib og slog sig ihjel; Ejler, Forstjærer hos Kurfyrsten af Sachsen, ihjelreves paa en Bildsvinejagt 1678, og Kristian Ulrik, Ritmester i spansk Tjeneste, snigmyrdes 1660 paa Gaden i Kjøbenhavn under Rigsdagen. Efter at Hans Ditlev Stensen var falden i Kristiansstad, fik Broderen, Hoffjunker Henrik Stensen (den yngre), Stensgaard; han var

gift med Mette Gotsfredsen, Datter af Præsten i Snøde. Efterhaanden indløste han Resten af Godset fra sine Søssende og forenede desuden Egelykke Gods med Stensgaard, hvorefter begge Gaarde siden i længere Tid havde sættes Gjer.

Nedergaards Gjer, Erik Bors, gift med Fru Anna Skade, døde 1665, hvorefter Folmer Rosenkrantz ved at ægte Enken fik Gaarden. Frederik Buchwald og senere (1670) Brodrerne Wulff og Sofum Kristoffer Buchwald ejede derefter Gaarden, hvortil nu Verne Sids og Skovs hørte. Fogden paa Nedergaard forbød 1668 Nogen at øve Jagt paa Sids eller hugge i Skoven paa Skovs.

Ogsaa Holmegaard og Brolykke, der siden kom under Grevstabet, havde endnu egne Gjere. Forstnævnte tilhørte 1672 Otto Kaas og siden Sønnen Ditlev Kaas. Af Brolykkes Gjere nævnes 1653 Fru Dorotea Oldeland, 1695 Kristen Iversen.

Frederik den Tredie stadsfæstede 1661 Rudsjøbing's Rettigheder; 1666 optoges endvidere Lingsvidne om Byens Odelæggelse af Svenskerne. Efter Frederik den Tredies Død 1670 paalagdes det Borgmester og Raad at indsende Byens Papirer til Kongens Paategning. Da de oprindelige Kongebreve vare ødelagde og man kun havde Gjenparter, indsendtes disse, som Kong Kristian den Femte da kjendte gyldige og stadsfæstede. Ved et senere Brev af 1689 fastsattes Onsdagen til Torvedag.

I et andet Brev af 1681 fra Rentekammeret til „velvise Borgmester og Raad i Rudsjøbing“ fremhæves, at de af Grev Ahlefeldts Bønder, der selv ejede Skibe og Baade, havde, ifølge Kongens Brev 1673, Ret til at ind- og udslibe egne Varer

ved Lohals og Ristinge, dog skulde de paa Toldboden i Rudsjoberg opgive, hvad deres Ladning indeholdt.

Svorledes Rudsjoberg paa den Tid saae ud, ses af en Tegning i Resens „Danske Atlas“ fra 1677. Af Gaderne ses Brogade, Ramsherred, Vinkjeldergade, Grønnegade, Smedegade, Ruesstræde, Sidselbagersgade samt en Del af Øster- og Nørregade. 3 Blindestræte var ingen Bygninger. Byen var mod Lantfiden omgivet af en halvmaanesformet Vold med Grave og fem Bastioner; gjennem to Borte med Bræer havde den Samsærdsel med Landet. Fra Ramsherred løb en Vej langs Stranden nordest. Ved Nørregade var en stor Dam, Piledammen. Byen havde ingen Havn, men kun en Skibsbro, om Vinteren maatte Skibene ligge i Lindelse og Henninge Nor, fastbundne til Pæle. 1677 var herved Byen ialt 8 Fartøjer, ved Ristinge 2. Brændevinsbrænderi var her allerede 1667. 1683 var Rudsjoberg inddelt i fire Kvarterer, havde 110 Huse og 20 øde Byggepladse. Byen havde en Borgmester og fire Raadmænd; men 1683 ophørte Borgmesterembedet og her blev da Borgerrepræsentanter ligesom i de andre danske Byer. Mogens Hansen, der fra 1674—1683 var Borgmester, var siden Byfoged til sin Død 1693. Han skrev en Bylov og bar til Rudsjoberg Kirke skænket en Kalf og en Liff. Hans Rasmussen, Niels Feddersen, Mikkel Lavritsen og Klavs Bertelsen vare fra 1671—83 Raadmænd. Hans Rasmussen, der havde været Raadmand tidligere 1669, lod 1693 den næststørste Kirkeflokk*) i Rudsjoberg omstøbe og døbe samme Aar. Klavs Bertelsen, af Fødsel en Uerob, blev 1693 Byfoged.

*) Omstøbt paa ny 1863.

Byens Optrømning hævdedes ikke lidet ved de mange Byrder og Skatter, den havde at udrede. Aarlig maatte Rudsjøbing give 4 til 20 Matroser til Kongens Tjeneste, give dem Klæder og Penge og undertiden ogsaa deltage i Udredelsen af Forsvarsskibe og levere Fødemidler til Hæren og Flaaden. Desuden maatte Borgerne svare Told, Skat og Afkøbe, medens Landboerne og Vroboerne gjorde dem stor Skade ved ulovlig Handel. 1676 maatte Byen give 896 Rd. og Aaret efter 600 Rd. i Krigsstyr. Ved senere Krige kom Byen ydermere i Gjæld, saa mange Borgere søgte, de strenge Forbud uagtet, at rømme bort, laderde deres Huse slaa øde.

Efter Storkansler Grev Ahlefeldts Død fik hans Søn, Gehejmeraad Grev Frederik Ahlefeldt (født 1662) Grevskabet. Han var Statholder i Hertugdømmerne og General over de danske Hjelpetropper i Keiserens Tjeneste. 1708 døde han barnløs i Bavern, efterladende Grevskabet til sin Halvbroder Grev Karl Adolf Ahlefeldt. Han er gravlagt i Nådsted Kirke paa Laaland. 1687 havde han ægtet Kristiane Gyldenløve, Datter af Kong Kristian den Femte og Sofie Amalie Roth; han døde 1689. Anden Gang giftede han sig med Armgaard Neventlov, Søster til den senere Dronning Anna Sofie.

Kort efter Kristian den Femtes Død udbrod (1700) Krig med den holsten-gottorppe Hertug og Everrig. I denne Krig „havde svenske Skibe belagt Langeland, hvorover Folk kom i Nød og bleve meget gudsfrygtige; men, da Freden var sluttet, ophørte al Gudsfrygt igjen.“ Saaledes lyder en Optegnelse i Skrobeløvs Kirkebog. Samme Aar fik Rudsjøbing Borgere Ordre til at holde sig rede i fuld Rustning til Udrustning

mod de Svenske; men kort efter sluttedes Freden i Travendal.

1709 udbrød Krigen atter med Sverrig og varede nu i 11 Aar. I denne Krig mistede Rudshøbing 11,326 Rd., foruden en Del Skibe og Gods, der toges af svenske Kapere. Den svenske Flaade, 6 Linjesskibe og 2 Fregatter under Admiral Grev Wachtmeister, viste sig 1715 under Langeland, der skulde have været plyndret; Indbyggerne stode rede til Kamp, men ogsaa denne Gang undgik Den Krigens Rødsler, idet den danske Admiral Gabel kort efter mødte Fjenden med 8 Linjesskibe og 2 Fregatter og slog ham fuldstændig i Femersund.

Grevskabet Langeland gif 1708 over til den afdøde Lensgreves Halbroder, Grev Karl Adolf Ahlefeldt (født 1670). Han blev Statholder i Hertugdømmerne og døde 1722 paa Graasten Slot. I Sønderjylland havde han store Godser, i Sjælland byggede han Sorgenfri Slot og købte Kallundborg Ladegaard. Ogsaa flere af Avlsgaardene paa Langeland ere oprettede under ham, saaledes Blegholm 1712 og Korsebølle 1719. Hans Enke, Grevinde Ulrikke Antonette Danneberg, levde ham i 33 Aar. Sønnen, Kammerherre, General Grev Frederik Ahlefeldt (født 1702), som derpaa fik Grevskabet, flaredes Faderens Gjæld, de sønderjydske Godser bortsolgtes, de fleste til hans Fætter Hertugen af Augustenborg. Af Gaardene paa Langeland købte han siden Holmegaard og Lykkeholm, der havde tilhørt Kaaserne, Brolykke, der efter Rancelliraad Holmsted havde tilhørt Niels Rasmussen, og Vestergaard, hvis tidligere Ejer var Kommandør Hans Kristoffer Dffenberg og Fru Stensen. Disse Gaarde kom

under Stamhuset Ahlefeldt, som han oprettede 1765 og som saa længe Grevsabet bliver ved den Ahlefeldtske Aet, skal følge med dette. Skulde Storkansler Grev Ahlefeldts mandlige Efterkommere paa Sværd siden uddø, hjemfalder Grevsabet Langeland til Kongen, hvorimod Stamhuset Ahlefeldt tilfalder den sidste Lensgreves nærmeste Arving paa Spindesiden og af ham indløses med 50,000 Rd.

Da denne Lensgreve gjorde Fordring paa al Overjagten paa Langeland, Naavildt derunder hørende, kom han i en heftig Strid med de øvrige Godsejere paa Den, især med Oberstløjtnant Hans Gotfred Stensen til Egelykke og Stensgaard, og efter hans Død 1749 med Sønnen, Ritmester Karl Frederik Stensen samt Generalmajor Kristian Banner Kaas til Nedergaard. Sagen førtes til Højesteret, hvor de Sidste vandt. Herregaardsstykkerne selv kom ofte i Strid med hinanden, saaledes løb engang Jægerne fra Stensgaard og Nedergaard efter de grevelige Jægere lige til Tranekjær Slot, hvor der længe efter saas Bøsseskud i Porten, som Grevens Jægere smækkede i efter sig, da de Andre stod efter dem. Denne Strid viser det stærke Had, der dengang herskede imellem den gamle danske Adels og den nyere tyske, der efter Gnevoldmagtens Indførelse kom i Vælden. Generalmajor Banner Kaas, der var en Søn af Niels Kaas til Hjortholm og Anna Margrete Banner, fik Hjortholm efter sin Fader og siden desuden Nedergaard ved at ægte Fru Charlotte Sofie Brockdorf, Enke efter Rudbek Kaas (Sparre-Kaas). En Nat 1755 væltede han i sin Kabriolet udenfor Enøde Degnebolig og brækkede Halsen. Almuen mente, Fanden havde taget ham, fordi han i levende

Live ofte bandede: „Djæveln trone og brække mig!“ Hans Enke solgte Hjorthelm til Niels Rasmussen. Hun døde 1768. Generalmajor Otto Ditlev Kaas, hendes Son af første Regimentskab oprettede efter sin Stiffaders Dødsfælde 1775 Stambuset Nedergaard, der siden har været i Efterkommernes Eje.

Fruer Sofie Kirstine Kaas, Enke efter Rudbæk Sagge til Skovsgaard, ægtede 1719 Major Jørgen Kaas, som derved fik Gaarden. Efter hans Død 1752 tilfaldt den Ritmester Henrik Kristoffer Pultz, gift med Fru Birgitte Sofie Kaas. Han var i Ny for sin store Vegemshytte; ved en Ring, ophængt i Porten paa Skovsgaard, kunde han høre sig og sin Hest fra Jorden. Han ejede kun i saa Nar denne Gaard tilligemed Møllegaard. Efter hans Død solgtes den til Brodrene Hans, Rasmus og Lavrits Wittelsen, af hvilke den sidste 1760 blev Eneejer.

Ved et Magelægsskjøde af 1695 overdrog Kong Kristian den Femte en Del Fordegods i Skebjerg, Skrobelov, Enevstrup, Næsemose og Spodsbjerg til Knud Urne til Faarevejle. Hans Enke, Fru Anna Beate Valkendorf, ægtede Statsraad Erik Steel til Arrestov; han fik saaledes Gaarden og har i 1715 gjort et lille Magelæg med Herredsfoged Niels Hansen til Skovsbo (død 1725). Broderen, Holger Steel til Birkelse, fik efter hans Død 1729 Faarevejle, der siden 1764 solgtes til daværende Forpagter paa Lyfkesholm, Jørgen Hansen, hvis Søn og Sonnesøn den siden tilhørte.

Søvertorp og Bispebjerg tilhørte en Tid lang Byfogderne i Rud'øbing, Klavs Bertelsen, Kristoffer Frederik

Frederiksen og Kammerraad Kristian Pedersen Møller, der døde 1768. Dennes Eftermand, Generalauditor Johan Tomas Flint, der ægtede hans rige Enke, solgte begge Gaardene. En Datter af Klavs Bertelsen, Riborre Margrete, ejede en Tidlang Stryno og flere Ejendomme.

Kong Frederik den Femte gjæstede 1750 den 22de Juni Langeland og tog Dagen efter til Grønsjøbing.

Forøvrigt blev Langeland i dette Tidsrum foruden af Krigen, hjemsogt af flere Ulykker, saaledes af Vandfloden den 10de Januar 1694, da Vandet steg saa højt om Natten, „at det naaede den sjette Tagsten paa Toldboden i Rutjøbing“. En anden Oversvømmelse skete den 24de Februar 1747 „ved en forfærdelig Storm af Nordvest, saa mange Mennesker druknede.“ Endelig hjemsoget ogsaa Den af Kvægpestken i Aarene 1745, 1746, 1769 og 1778.

Tranetjør Slot, der længe havde henstaaet øde, tjente Lensgreve Frederik Ahlefeldt til Opholdssted i hans sidste Leveaar. Af de brøstfældige Bygninger nedrev han de to Fløje og Taarnene, hvoraf Slottet oprindelig havde flere, et endog saa højt, at det var synligt i Møllenborg. De to andre Fløje, hvoraf ethvert Spor af Bygningskunst var udslettet, henstode saaledes til i Aaret 1862, da Bygmester Nebelong ombyggede Slottet og tilbyggede det nuværende Taarn samt et Stykke til den ene Fløj. Under et af de tidligere nedrevne Taarne stal en af Boederne paa Slottet, Tomas Bech, have gjemt Slotstets gamle Breve og andre Dokumenter i et Par store Jernkister.

Grev Kristian Ahlefeldt (født 1732) arvede ved sin Faders Død 1773 foruden Langeland ogsaa Grevskabet Laurvigen i Norge, og fik desuden, ved Giftermaal med Elisabet Suel, Datter af Kammerherre Jens Suel til Lundsgaard, Stamhuset Lundsgaard. Han kjøbte ogsaa Møllegaard med Gods. 1791 døde han af Smaakopper og gravlagdes i Tranefjær Kirke. Hans ældste Søn, General Grev Frederik Ahlefeldt Laurvigen (født 1760) arvede derpaa begge Grevskaber og Stamhuse, men solgte 1805 Grevskabet Laurvigen, hvorimod en Fidejsskommiskapital, hvoraf Greverne aarlig skulde nyde Renterne, sattes i Stedet. Han havde med sin første Frue, Charlotta Lovise Hedemann, kun et Barn, den for sin Skønhed og Mandrigthed kjendte Elisa Ahlefeldt Laurvigen (født 1790 paa Tranefjær). Hun blev 1810 gift med den i den tyfste Frihedskamp siden saa navnkundige Frisfare-Høvding, Friherre Lügow, hvem hun fulgte paa hans Strejftog, og var nærværende og opflammede Krigernes Mod i Slagene ved Lügen, Bauken, Dennewig og Leipzig. Digteren Theodor Körner, der selv viedes til Kampen af Elisa Lügows Haand og siden faldt, har besunget „Lügows wilde, verwegene Jagd“, en Sang, som sikkeri de fleste kjende. Ægteskabet var imidlertid ikke lytteligt, efter Krigen viste det sig, at Lügow sejlede baade Hjerte og Aandsdannelse og saaledes ej samstemmede med den aandsfulde fine Kvinde, og 1824 ophævedes Ægteskabet, hvorefter Elisa atter af Frederik den Sjette fik Tilladelse at føre sit Fædrenavn. Siden levede hun i flere tyfste Byer, Münster, Dresden og Düsseldorf; overalt havde hun Omgang med Tysklands mest udmærkede Konstnere og Digtere. Trende Gange tilbød

Digteren Ammermann hende sin Haand, men sit Afslag. 1855 døde hun i Berlin, hvor hun boede i de sidste Aar af sin Levetid.

Efter at Danmark i næsten 100 Aar havde havt Fred, udbrød endelig i Forstningen af dette Aarhundrede Krigen med England, der 1807 bortførte hele vor Flaade. Ligesom 1715 og tidligere stod Langelænderne nu ogsaa rede til at forsvare deres D; langsmed Kysten ved Hov, Spodsbjerg og flere Steder opkastedes Skanser. Enkelte Steder kom det til smaa Sammenstod, saaledes ved Spodsbjerg, hvor en Deling af Rudshøbing's Bergervæbning laa i Lejr; et engelsk Handelskib var her løbet paa Grund; under Forsøget paa at tage det kom det til en Kamp med 2 tilsejende engelske Krigsskibe. Handelskibet opbrændtes under Kampen. En anden Dræfning fandt Sted ved Mahækken under Hov, hvor Postbaadene fra Korsør, jagede af en engelsk Krydsjagt, vare tyede ind. I Skansen derved Stranden laa 8 Mand og 1 Underofficer paa Vagt. Oberbefalingsmanden var Inspektør Kastrup. Englænderne, der foruden Jagten havde en stor Baad, søgte at tage Postbaadene i Havnen, men Kastrup og hans Folk faldt saa heftig med Bøsser paa dem, at de omsider efter en Kamp, der varede i over 3 Timer, maatte opgive Forsøget. En Baad, der laa noget ude i Vandet, toges af dem, ellers led Langelænderne Intet.

Den 25de April 1808 kom de spanske Soldater til Langeland. Der kom til Danmark ialt 33,000 Fransmænd, Spaniere og Hollændere under Bernadotte for at hjælpe at indtage

Skaane. De spanske Soldater vare imidlertid ilde tilfredse med at tjene en dem aldeles uvedkommende Sag; de kunde ej heller det franske Herredømme. For at forebygge Oprør spredte man dem derfor trindt om i Thyen, Sjælland og Jylland. Til Langeland kom 2000 Mand, nemlig en Bataillon af det lette Regiment Katalonien til Fods og en Del af Artilleriet under den franske Oberstløjtnant Gautier. De laa her hele Sommeren og udmærkede sig ved god Mandstugt. Da de siden fik Efterretning om, at Spanien havde rejst sig til Frihedskamp mod Napoleon, brændte de af Iver efter at deltage i denne og stræbte at slippe bort fra Danmark, der nu, som Napoleons Medforbundne, maatte optræde som Spaniens Fjende. Planen var at samle alle de spanske Krigsfolk paa Langeland, for derfra at overføres til Spanien ved de engelske Drlogsstibe. Det var altsaa nødvendig først at have Langeland i sin Magt og den 9de August indtog derfor den spanske Major, Don Ambrosio de la Quadra alle Stanserne paa Den, uden at Generalmajor Grev Ahlefeldt troede at kunne gjøre nogen Modstand. Kort efter, da flere Spanske kom til Den, nemlig Dragonregimentet Villaviciosa og 2 Kompagnier af Bataillonnen Barcellona, gik Greven ind paa at staffe dem Levnetsmidler og hvad de ellers havde nodig, mod at de danske Soldater fik Lov til at besætte Traneshjør Slot og den nordlige Del af Den; Denne Overenskomst sluttedes den 10de August med den spanske Overbefalingsmand, Barren Armandaris. Ved samme Lejlighed udvirkede Grev Ahlefeldt, at den franske Oberstløjtnant Gautier, der var fængslet af La Quadra, frigaves, mod at Ahlefeldt gik i Borgen for ham. Da ikke desmindre Gautier

undbeg, blev Armandaris herover saa forbitret, at han fængslede Ahleseldt og tvang ham til at udstede Ordre til de Danske om at nedlægge Vaabnene. Imidlertid vare en Del danske og franske Soldater samlede i Svendborg, for at overføres til Langeland; men da den danske Søstyrke, 8 Kanonbaade og 4 Bombeslupper, ej var stærk nok til at dække Overgangen mod de engelske Krigsskibe, nøjedes de med at kaste nogle Bomber over paa Langeland, hvilket kun havde til Folge, at nogle Huse brændte. Bernadotte og de Kindelan udstedte da samme Dag, som Spanierne indtog Tranefjær, den 14de August, et Dpraab til dem om, mod gyldne Løfter om Hjemrejse til Spanien, atter at forene sig med Franskmændene, men de heftige Sydlændere plantede da deres Faner i Jorden, knælede om dem og svor Fædrelandet Trofskab og at foragte ethvert nok saa loflende Tilbud. De Danske havde imidlertid taget en fast Stilling ved Stensgaard Mølle, og da Ordren fra Greven om at nedlægge Vaabnene kom, nægtede de efter deres Befalingsmands Tilskyndelse at lyftré, medens de sidste lode de ved Løhals værende Baade bringe i Søen, for om Natten at føre hele Mandskabet over til Fyn. Om Aftenen brød Soldaterne derfor op, efter først at have kastet deres Kanoner i en Groft og skjult Lavetter, Rugler og Krudt inde i Skoven. Men netop som de var ifærd med at indskibe sig, kom Adjutanten, Major Grey Kristian Ahleseldt til fra Tranefjær og fik dem endelig overtalt til at vende tilbage og overgive Vaabnene til Spanierne, idet han foreskillede dem, hvor nødvendigt det var for at fri Den fra Delæggelse. De fleste spanske Soldater vare nu samlede paa Langeland, og deres Overstbefalende,

Don Pedro Caro y Sureda, Markis de la Romana, opslug her sit Hovedkvarter i Rudkjøbing, hvorfra han den 16de August udstedte Dypaab til sine Soldater, som han opfordrede til at deltage i Kampen mod Napoleon. Paa samme Tid søgte han at formaa den danske Konge til at frigive de øvrige Spaniere, der endnu laa paa Sjælland, men han fik Afslag; hans Officerer opfordrede ham til at hævne sig paa Langelands Indbyggere, men den ædle Romana*) afviste en saa lav Hævn med de Ord: „Jeg vil efterlade det spanske Navn agtet i det uvenlige Norden.“ Den 19de August viste den engelske Flaade sig under Stengade Strand og Romana mødte da ombord paa Nelsons navnkundige Skib, „Victory“, hvor Sir James Saumarez hjalp ham med Spaniens Flag paa Stormasten og 21 Kanonstuds. Den 21de indstibedes alle Spanierne, i Alt 9000 Mand, foruden 230 Kvinder og Børn; de kom til Göteborg den 27de og sejlede derfra den 4de September til Spanien for strax der at deltage i Kampen mod Napoleon.

Paa Langeland esterlodes et Par hundrede spanske Heste, der siden førtes til Svendborg, hvor de overgaves til Franskmændene. Af en Melding fra Major Suckow, udfærdiget fra Tranetjør den 29de August, ses, at Spanierne havde slojset Brystværnet paa Spodsbjerg Skanse, dog uden at fornagle Kanonerne; i de øvrige Skanser paa Den vare Kanonerne vel fornaglede, men saa let, at man kunne opbore Tænghullerne. Lavetter og Ladetøj var flere Steder ødelagt.

*) Han havde strengt overholdt Mandstugten, saalænge de spanske Soldater laa paa Den, og desuden befalet, at Indbyggerne af Krigskassen skulde godtgjøres, hvad Soldaternes Ophold havde kostet dem.

Over de danske Soldaters Ophørsel ved Stensgaards Mølle klagede baade Generalmajor, Grev Ahlefeldt og Eskadronskommandøren Major Fabritius de Tengnagel til Frederik den Sjette, der den 28de August bød, at den paa Langeland liggende Eskadron af det syvende Dragonregiment skulde opløses og stiftes ind under de tre andre Eskadroner. Tre unge Officerer, Sperling, Stockfleth og Berregaard, dømedes til nogle Maaneders Fængsel i Nyborg Fæstning.

Langeland var iøvrigt ej saa lidt medtaget baade af Krigen og af Spaniernes Ophold. Ved en Skrivelse til Rentekammeret af 31te August maatte Kongen, for at forebygge flere af Indbyggernes Odelæggelse, fritage dem for alle kongelige Skatter i et helt Aar. Krigen, der varede til 1814, gjorde ogsaa Godsejerne og Ejendomsmandene megen Skade, idet de kom i stor Gjæld; Fæstebønderne havde dette dog ingen Indflydelse paa. Blandt de Godsejere herpaa Den, som saaledes odelagdes ved Pengeforandringen 1813, var Ritmester Hansen til Faarevejle; han maatte forlade Gaard og Gods, der 1822 solgtes til Staten for 60,000 Rd. 1826 kjøbtes den af Cosjel, en Lytter, der frasolgte noget af Bøndergodset, og 1842 solgte Resten af Godset tilligemed Hovedgaarden til Etatsraad Peder Johansen de Neergaard til Førslev og Fuglebjerg for 200,000 Rd. Gaarden har tre Gange været hjemsogt af Ildsvaade, nemlig 1833, 1851 og 1870.

Grev Frederik Ahlefeldt Laurwigen døde 1832 og er gravlagt i en muret Grav i en Høj øst for Traneshøj Slot. Hans Broder søn, Grev Kristian Johan Frederik Ahlefeldt Laurwigen, Søn af Ritmester, Grev Jens Suel Ahlefeldt Laurwigen og

Sofia Dorotea Hedemann, Søster til den 1812 afdøde Lensgrevinde, overtog derpaa Grevskabet Langeland, som var i stor Gjæld. Han var gift med Julie Lovise Grevinde Wedell-Wedellsborg.

Ligesom ved Stavnshaandets Løsning og Hovoriets Afkaffelse, i Slutningen af forrige Aarhundrede, de grevelige Ablefeldtske Godser var blandt de første, hvor dette fandt Sted, saaledes har Lensgreverne ogsaa stedse været milde Herfsaber mod deres Bønder, og siden sørget for, at Børnene efter afdøde Fæstere fik Gaardene paa billige Vilkaar, selv om der af Andre kunde opnaaes langt mere: Herved er opnaaet et godt og mere venligt Forhold mellem Godsherre og Fæstere, end det undertiden paa andre Steder er Tilfældet. Den langelandske Agerdyrker indtager en fremragende Plads blandt Danmarks Bønder, og som en Følge heraf er Velstanden og dermed Handel, Skibsfart og Folkemængde i de sidste hundrede Aar mægtig fremskreden. 1769 havde Rudkjøbing saaledes kun 814 Indbyggere, 1801: 1141. 1865: 2719. Af Kjøbmænd var her 1796 18, 1845: 21, 1867: 32. Af Fartøjer var her hjemmehørende i Byen 1774: 13 af 176 Læsters Drægtighed, 1867: 100 med 1669 $\frac{3}{4}$ Læster, hvoraf var 2 Brigger, 9 Skonnerter, 2 Skonnert-Brigger, 1 tremastet Skonnert, 7 Galeaser, 1 Evert, 1 Kuf, 47 Jagter, 1 Færge og Resten mindre Fartøjer af under 5 Læsters Drægtighed. En ny Havn inddæmmedes 1823—26 paa den søndre Side af Skibskroen, men da den snart blev for liden, anlagdes en større og bedre paa nørre Siden. Ved Vagnkop indrettedes 1859 en Havn. Fra 1866 har Rudkjøbing havt daglig Dampskibsforbindelse

med Svendborg og Vro. En privat Telegrafstation aabnedes 1863.

Ogsaa adskillige nye Bygninger ere opførte baade i Rudsjøbing og paa Landet. I Rudsjøbing byggedes 1845 Raadhuset; Skolebygningen, som blev opført 1836 udvidedes 1847. Senere er Sygehuset, Stiftelsen i Ørstedsgade og „Langelands Bank“ byggede.

Af Herregaardene har nuværende Gjer, Højsjægermester Vincens Stensen Leth*) ladet ombygge Stensgaard i Marene 1835—36. Han opførte, i Stedet for den gamle mærkværdige, men brostfældige Borg, den nuværende smukke Bygning i gotisk Stil med Taarn og tallede Gavle. Egelyfkes Hovedbygning lod Broderen, Karl Frederik Stensen Leth, ombygge i italiensk Stil. Nedergaards Hovedbygning er 1867—68 ombygget af nuværende Gjer af Stamhuset, Højsjægermester Gebhard Valentin Raas. Paa Faarevejle lod Statsraad de Neergaard 1867 opføre en Hovedbygning i gotisk Stil med et Taarn, hvorpaa den gamle Indskrift af Erik Hardenberg opsattes; denne Bygning nedbrændte allerede 1870, hvorefter den nuværende lignende opførtes.

Sidstnævnte Lensgreve døde 1856 i Paris; Liget førtes til Tranekjær og gravlagdes der. Sønnen, den nuværende Lensgreve, Højsjægermester, Kammerherre Frederik Ludvig Vilhelm

*) Dennes Farfader var Ritmester Jørgen Ernst Leth, gift 1744 med Hilkeborg Stensen til Stensgaard, ældste Datter af Karl Frederik Stensen til Stensgaard og Egelykke. Den yngste Datter, Mette Stensen, fik efter Faderens Død 1793 Egelykke, men døde ugift.

Ahlefeldt Laurwigen (f. 23de April 1817) modtog derpaa Grevskabet. Han blev gift 11te August 1843 med Marie Mathilde Albertine Grevinde Schulin (f. 23de Maj 1820). Stamherren til Grevskabet, Grev Kristian Ahlefeldt Laurwigen, ægtede 23de Maj 1869 Komtesse Hanne Wedell.

Stjont Rudkjøbing vel ej kan henregnes blandt de i historisk Henseende mærkværdige danske Kjøbstæder, kan Byen dog rose sig af, at flere navnkundige Mænd ere fødte og opfostrede i dens Midte. Fremmest blandt disse maa nævnes Brødrene Ørsted. Faderen, Søren Kristian Ørsted, var Apoteker i Rudkjøbing, og her fødtes Sønnen Hans Kristian Ørsted den 14de August 1777 og Anders Sando Ørsted den 21de Decbr. 1778. Deres første Lærer var en i Rudkjøbing bosat gammel tytt Parykmager, Kristian Oldenburg, der især underviste dem i at tale Tytt; men hans Kone, der var dansk, lærte dem at læse. I andre Fag havde de efterhaanden flere Lærere, saaledes havde Hans Kristian en Tidlang en Vagersvend som Tegnelærer, da ingen anden var at opsørge i Rudkjøbing. Men forresten søgte Forældrene ved lærerige Samtaler at uddanne deres Aandsavner. Da Brødrene vare i en Alder af 10—11 Aar, satte Faderen dem i sit Apotek, hvor han dengang ingen Vredhjælper havde. Den ældste Broder fandt snart Smag i Apotekets kemiske Sytler, men den yngre drog sig derimod mere tilbage og læste, blandt Andet Nørregaards

Naturet „for Fornøjelse“; han blev saa kyndig heri, at han stod sin Prøve ved at overhøres af Lovlyntige, der gjæstede Faderens Hus. Dette vakte Bysfogden, Justitsraad Jørgensens Opmærksomhed; han tilbød Anders Sands at lære ham Engelsk og siden Hans Kristian at lære ham Fransk, hvilke Sprog saaledes begge Brødrene lærte, idet de gjensidig vejlede hinanden. Egentlig havde de foresat sig at ville være Præster. For at blive Studenter fik de derfor Faderen overtalt at sende dem til Kjøbenhavn 1794; her tog de et halvt Aar efter Examen med bedste Karakter. Fra 1797 havde de daglig Omgang med Digteren Dehlenschläger. Denne gjæstede saa Aar efter Langeland og udgav herom en Digtfamling, „Langelandsrejsen“, hvori findes adskillige stjerne Digte om Faarevejle og andre Steder herpaa Den.

Hans Kristian Orsted lagde sig nu, særlig efter Naturvidenskab og blev 1806 Professor ved Kjøbenhavns Universitet, hvilket han vedblev at være lige til sin Død 1851. Aaret 1820 „var det lykkeligste i hans videnskabelige Liv“, thi i dette Aar var det, at han gjorde sin store Dydagelse om Elektromagnetismen. En samtidig tyff Lærd ytrede herom, „at det var lykkedes ham ved et af de Aandsfund, som neppe hvert Tusindaar falder i et Menneskes Lod, at bringe sit og dermed sit Fædrelands Navn til at gjenlyde med Andren i hele den videnskabelige Verden.“

Anders Sands Orsted, der som teologisk Student flere Gange prædikede paa Langeland, lagde sig imidlertid for Alvor efter Retsvidenskab. 1801 blev han Assessor i Hof- og Stadsretten, men steg Aar for Aar og fik flere Tillidshverv

hvilke han trolig regtede som „Kongens og Folkets Mand“, et Hædersnavn, man gav ham i Frederik den Sjettes Dage. Men især som Lovkyndig er det, at han har vundet sit Navn som Skaber af hele den nyere danske Rettsvidenskab. Baade i Kristian den Ottendes og Frederik den Syvendes Tid har han været Minister, men den store Folkelighed, han tidligere havde vundet, tabte sig ved vor fri Forfatnings Indførelse efterhaanden mere og mere. Desuagtet maa han dog altid ihukommes med Taknemlighed og Højagtelse af de Danske, han var lige saa varm en Fædrelandsven som dygtig Statsmand. Han døde 1860 i Kjøbenhavn som Gehejmekonferentsraad, Ridder af Elefanten m. m.

Af andre Lærde, fødte i Rudkjøbing, kan desuden her nævnes Otto Fabricius, født d. 6te Marts 1744 († 1822), en Søn af Pærest Hans Fabricius. Han har især gjort sig fortjent ved den grønlandste Fauna eller de grønlandste Dyrs Naturhistorie; i 6 Aar var han Missionær i Grønland og siden i 5 Aar Præst ved Frelserens Kirke paa Christianshavn. And. Sande Ørsted, Dr. fil. og Professor i Plantelære ved Kjøbenhavns Universitet, er født i Rudkjøbing den 21de Juni 1816, død 1872.

J. A. Hansen er vel ikke født i Rudkjøbing, men Faderen, en fattig Stomagersvend, var fra Rudkjøbing; han boede i Odense og her fødtes Sønnen, Jens Andersen Hansen, den 7de Januar 1806. Da Faderen 1807 truedes med at udskrives til Orlogstjeneste, flygtede han strax til sin Fødeby Rudkjøbing, hvor han tog Borgerskab som Stomagermester, og heri

Byen opdroges da Sønnen Jenz. I Borgerkolen nød han samme Undervisning som andre Børn af sin Stand; men han bigede efter mere Viden, hvortil hans Fader og en kristelig opvakt Svend fra Grø, der i længere Tid arbejdede paa Bærkstedet, ikke lidet opmuntrede ham. Alle de Boger, han kunde faae fat paa, læste han højt paa Bærkstedet; siden, da han kom i Stomagerlære hos sin Fader, brugte han hver Aften et Par Timer til Læsning og Skrivning. 1824 blev han Svend, men vedblev dog til 1827 at arbejde paa Faderens Bærksted og derefter i to Aar hos kjøbenhavnske Mestres*) 1831 optraadte han første Gang som Forfatter i flere Tidsskrifter, men størst Ofsigt vakte dog et Skrift, han 1833 udgav om „Fyens Stifts Adresseavis“s Fremstilling af den danske Kirkekamp, og som navnlig rostes af Magister Lindberg for den Kundskabsfylde og Magt over Sproget, Forfatteren fremtræder med. 1835 tog han Borgerskab som Stomagermester i Rudkjøbing, hvor han paa samme Tid var Organist og Stads-Musikant. Aaret efter ægtede han en Skipperdatter deraf Byen, Lavra Cecilie Buch.

Flere Forhold gjorde ham imidlertid kjed af at være i

*) En af disse Mestres gav det Vidnesbyrd til en ældre Mand, der spurgte, hvorledes Hansen egentlig var, „at det var en flink og dygtig Svend, men i enkelte Stykker noget løjerlig.“ Mesteren havde nemlig opdaget, at han paa en Hylde i Bærkstedet gjemte en Mængde smaa Papirstrimler, hvorpaa han havde optegnet flere Sætninger, vedrørende Kirke-, Stats- og Folkelivet og lignende. De vare faldne ham ind, medens han sad og arbejdede, og han havde da strax optegnet dem, for siden at tænke nærmere over dem.

Rudkjøbing, og han flyttede derfor 1838 til Slagelse, ligeledes som Stomager. Men fjed af Haandværket, søgte han 1841 om Tilladelse til at underkaste sig Examen ved et Skelelærer-seminarium og henvendte sig herom til A. S. Drsted; dog denne, der kjendte hans Frihedsplaner og derfor frygtede ham som en „farlig Person“, nægtede det. Fuld af Uergrelse rejste J. A. Hansen igjen hjem til Slagelse, hvorfra han i et Brev til Drsted bl. A. skrev, at „den Tid vilde maaske engang komme, da Hs. Excellence muligvis vilde fortryde, hvad der var sket.“

Aaret efter flyttede han da til Kjøbenhavn, hvor han overtog Adgivelsen af „Almuevennen“ og siden tillige af „Fædrelandet“. Han forsvarede heri navnlig Menigmands Sag saa djærvt, at han paadrog sig ikke mindre end 30 Beslaglæggelser og Retsfager i Løbet af et Aar. Men da endelig Aaret 1848 oprandt, havde J. A. Hansen til Gjengjæld den Tilfredsstillelse ved Valgene til den grundlovgivende Rigsforsamling, da han stillede sig i Rudkjøbing Kreds, at sejre over sin Modkandidat, Provst Plekner. Som Rigsdagsmand blev han senere Fører for „Bondevennernes Selskab“. Paa Rigsdagen har han især lagt for Dagen sin Klogskab og udmærkede Evner, sit skarpe Blik paa Tingenes Tilstand og den Ihardtighed, hvormed han søger at sætte sin Mening igjennem. At domme noget nærmere om hans senere politiske Færd er, som med Alt, meget vanskeligt, saa længe Striden endnu er standende.

Blandt andre Langelændere, der, fødte i fattige Kaar, efterhaanden have arbejdet sig op, maa til Esterdomme endnu nævnes den for nogle Aar siden afdøde Gaardmand Mads

Hansen i Kullepile. Han var født i Landsbyen Lejbølle 1775 af fattige Forældre, maatte fra sit niende Aar selv tjene for sit Brød og opvogede ligejom de fleste Bønderbørn paa den Tid uden nogen Skolegang. 1797 blev han Soldat og var med i Slaget ved Kjøbenhavn 1801. 1802 ægtede han en fattig Gaardmandsdatter i Kullepile, Ane Marie Mortensen († 1860, 83 Aar gl.), og Aaret efter købte han, ved Hjælp af nogle Benner, en lille Gaard i Gæpe i Fyn, hvor han boede til 1808, da han tilskæftede sig en Gaard i Kullepile under Grevskabet, og som senere gik over til Sønnen som en af de smukkeste og bedst drevne Gaarde paa Langeland. 1822 tilfjendte det kgl. Landhusholdningselskab Mads Hansen det 3die Sølvbøger som Præmie for Have- og Hegnplantning samt for rigtig Fremgangsmaade ved Dyrkingen af sin Jord. At han desuden, samtidig med, at han med Flid og Dygtighed søgte at skaffe sig en selvstændig Livsstilling, brugte Tiden for at tilægge sig de Kundskaber, han paa Grund af sin ringe Opdragelse fattedes, vidne de Smaastrykker, som han efterhaanden skrev til flere Blade, saaledes i „Almuevennen“: „Om Hovoriets og Tiendens Afløsning samt om Selvejendoms Indførelse“; „To Ord i Landbosagen“, „Jordegods-Besiddernes Bidrag til Kommunernes Fattig- og Skolevæsen“; „Er al forhenværende Fæstjord endnu bortskæftet eller hvorledes bruges den nu?“ „Oplysninger og Bemærkninger til Afbetjening i Bondesagen“, understreven af 16 Bønder; „En gammel Fæsters Betragtning“ og endelig i sit 86de Aar i „Langelands Avis“: „Mit sidste offentlige Ord“ og et „Farvel til mine Benner“. Han døde for saa Aar siden.

Den især for sine mekaniske Opfindelser kjendte Peder Rasmussen, der døde 1865 som Byksriver i Rudkjøbing, var en Søn af Husmand Rasmus Jensen og Hustru Else Kristensdatter og født i Stoense 1790. Han tog 1815 dansk juridisk Examen, var til 1821 Godsforvalter paa Espe og blev tillige Proveprocurator i Sorø Amt 1818, Procurator i Sjællands Stift 1820 samt i Jyngs Stift 1821. 1847 valgtes han til Suppleant for 8de Kjøbstadsdistrikt, udnævntes 1854 til Ridder af Danebrøge og blev 1855 Byksriver i Rudkjøbing og Herredsksriver for Langelands Nørre- og Sønder-Herred. Af hans mange Opfindelser maa saaledes nævnes en til Brydning og Skjæning af Hørstraa bestemt Maskine, der dog ikke vandt videre Udbredelse, skjønt Regeringen tog sig af Sagen, idet Kongen 1836 tilfød Rasmussen 1400 Rd. Sølv til Udførelsen af en ny Maskine af Jern og flere lignende Indretninger. Endvidere et Haandskrydevaaben, en Riffel med eet Løb, men med løst Kammerstykke til 10 Ladninger; dette Vaaben indsendtes til Kongen, prøvedes i Kjøbenhavn, og Rasmussen fik 200 Rd. til Løn, men hans Opfindelse kom hverken den Gang eller senere til Nytte; vore nuværende Remingtoner ere vistnok ogsaa fuldt saa hensigtsvarende.

Rasmussen har desuden skrevet adskillige Bøger, foruden de to nedensfor nævnte Skrifter om Rudkjøbing og Langeland, udkom saaledes (1854) et større Skrift: „Om Guds Tilværelse og Egenheder osv., skrevet nærmest for mine Børn og Efterkommere“; „Et Par Blade af mit Liv og Levnet“ (1862), samt nogle Smaa skrifter om hans forskjellige Opfindelser.

Som teologisk Kandidat har afdøde Biskop Grundtvig tilbragt 3 Aar (1805—8), paa Langeland, hvor han var Huslærer hos Kaptajn Etnsen Leth paa Egelykke. Dette Tidsrum, som Grundtvig selv kalder sit Livs sande Baartid, er saare mærkeligt i hans Liv, ligesom ogsaa hans Digte fra den Tid bære Spor af de svære Sjælelampe, han maatte gennemgaa, før han uddannedes til sin Livsgjerning. Samtidig med, at han herpaa Langeland lagde sig efter de levende Tungemaal og blandt Andet fik et Læseselskab grundet, hvorefter han blev kjendt med den nyere Tids Skrifter og Bøger, gjærede det stærkt i hans Indre, Kristendom og nordisk Folkelighed ligesom streedes om hans Sjæl. Jævnlig prædikede han i Bøstrup Kirke, og i Forstningen, fortæller der, vare hans Ord saa milde og venlige, at alle kvindelige Tilhørere lyttede med Glæde dertil, men efterhaanden blev hans Prædiken saa streng og alvorlig, at de fleste af Tilhørerinderne kystes bort. Ogsaa optraadte han i dette Tidsrum første Gang som Forfatter, ihvorvel hans Skrifter ikke fandt synderlig Modtagelse i Læseverdenen; mærkeligt var vistnok hans „Nordens Mythologi eller Sindbilledsprog“, der udfom 1808.

Baade paa Egelykke og paa Tranefjær Slot talte man paa den Tid helst Tysk, et Sprog, som Grundtvig „ikke havde lært i Skolen, men nu maatte lære sig selv, skjønt man aldrig fik ham til at tage det i Munden“. — Da engang det Spørgsmaal rettedes til ham: „Er Langeland dog ikke et Kanaans Land?“ gav han til Svar: „Jo, naar Kanaaniterne vare uddrevne derfra.“

I Foraaret 1808 tog han til Kjøbenhavn, hvor han siden

tilbragte største Delen af sin Levetid. At udbille nærmere den Fortjeneste, Grundtvig har af Nordens gamle Sprog og Bogvæsen, samt det Navn, han har vundet i Nordens Kirkehistorie, er ikke her Stedet.

At det sirkelige, som i det Hele taget det aandelige Liv i Forstningen af dette Aarhundrede ikke rørte sig synderlig herpaa Den, synes at fremgaa af Grundtvigs Biring; men heller ikke i den øvrige Del af Riget var dette stort bedre. For henved en 40 Aar siden fandt en almindelig Dypvættelses Sted blandt Langelænderne ved nogle Lægfolk fra Byn, men efterhaanden tabte det sig igjen. Fra 1861 haves en Skildring af den bekjendte Lægprædikatant, den blindfødte Jens Dyrholm; han klager over „den aandelige Død, Kulde og Ligegyldighed, hvoraf han allevegne fandt nok“; de saa troende Kristne, han fandt paa Den, vare endda delte i to Parter, hvoraf hver havde sine egne Meninger og stode skarpt over for hinanden. Striden drejede sig især om Loven og Evangelium og om de tre Trosartiklers Fortrin for den hellige Skrift, og ingen af Parterne vilde lade sig forlige. Men skjønt dette synes „en sørgelig Skildring“, viser det dog i det mindste, at der var Liv tilstede, og i den senere Tid synes Livet ogsaa at være vaagnet paany. Det er navnlig „den indre Mission“, der især har virket herpaa Den. Men der er endnu Meget at udrette; thi ogsaa Baptisternes og Mormonernes falske Lærdomme vinde nu og da Tilhængere, og Dplysningen har i det Hele taget, her som andre Steder, endnu langtfra naaet det Maal, som gjennem Friheden mere og mere bør tilstræbes. En Folkehøjskole grundedes for nogle Aar siden i

Lindelse, men maatte opgives. Men skal Oplysningen bære Frugter, da maa det ikke glemmes, at en Skole, der skal virke paa Folket, „maa ikke sigte paa Forstanden alene, dens Maal er ogsaa Følelsen, Viljen, hele Mennesket som Menneske.“ I saa Henseende har de grundtvigste Højskoler, bedre end alle andre, løst Opgaven. Man kan saaledes se hen til Grundtvigs Højskole ved Kjøbenhavn og Skole i Slyn.

I den senere Tid er en Mængde Langelændere udvandrede til Amerika og Australien, og udvandre endnu stadigt. Forsaa vidt som de der kunne opnaa bedre Stillingen end heri Hjemmet, kan Ingen fortænke dem i, at de søge Lykken, hvor de med Visshed tro at kunne finde den; men de, der hverken have Slægtninge eller Venner derovre, som kunne hjælpe og vejlede dem, bør dog først efter den nøjeste Overvejelse vende Hædrene hjemmet Nyggen for at søge en dog altid usikker Lykke i det langt bortliggende Land, hvorfra det, naar Lykken ikke er En huld, er næsten umuligt at vende tilbage.

Den ældste Landsinddeling, man finder i Danmark, er Herredinddelingen; saaledes er Langeland inddelt i to Herreder, Nørreherred og Sønderherred. Herred kommer vistnok af det islandste her, 5: hundrede. Ethvert Herred udgjorde saaledes 120 Bol eller et „Storhundrede“. Ved at se paa de danske By- og Stednavne vil man finde, at de fleste stamme fra Old-

tiden og indeholde nordiske Eggenavne eller Almenord, hvoraf mange ikke mere findes i Stritsproget, men undertiden endnu i Almuen's Tungemaal. Mange Steder have faaet Navn af det omliggende Jordemon, eftersom dette har været bakket, gennemskaaret af Vandløb, sumpet eller moset. Vejlen ved Rudkjøbing har Navn af det gamle danske Ord Vad, Vedel, oldnordisk vadill, v: Badested, et smalt, grundet Vand, som man kan vade over. Faarevejle (fordum Forvedel, Forevejle) er det Sted, hvor man farer over Vejlen. Rinde ved Ristinge Nør kommer ligeledes af det old. rinn, v: Rende, Vandløb. Stednavnene ere tidt i Tidens Løb ombannede eller skrevet paa forskjellige Maader. Kinderballe (i gamle Breve fra 1478: Kynbale) kommer sandsynligvis af kinn, v: Straaning, og balle eller balg, v: den fremspringende Del af Noget. Guldstav, Navnet paa den sydligste Pynt af Langeland, vil man udtyde af det gule Sand, der griner frem i Klinten, som danner Dens Sydstav og forhen nævnedes „Gule Stavn“. Dre eller Ure (Dare) i Fodslette Segn maa ligeledes udledes enten af oldn. urdr, v: Stengrund, eller aurr, v: sandig, men kan dog ogsaa komme af det gamle danske Ornum, et Stykke Jord, der ved Hegn eller Nebning var fraskilt Byens Jord, da i gamle Dage Markerne laa i Fælled. Dre kaldtes ogsaa den gang en liden Lund eller Skov. Hennemved (1231 Hitningthvet) er rimeligvis den hegnede Skov, oldn. vitdr, v: Skov; den samme Endelse forekommer i Humbletved, nu Humble.

At Langeland i gamle Dage har været stærkt overgroet med Skov, har givet Oprindelsen til flere Stednavne. Skovsgaard (1478: Skovgardh), Skovsbo og lignende; Nogle mene

endog, at hele Den har Navnet Ravind heraf. Om denne Gising end ikke er rigtig, er det dog sandsynligt, at i det mindste Rudkjøbing har faaet Navn deraf, skjønt Sagnet vil vide, at den er bygget af Kæmpen Rut. Tidligere har man udledet Byens Navn af de Rudskaller (latin: rutilus), man troede at se i de tre Giff i Byens Baaben. Navnet er 1478 skrevet Rudkjøpingh. Ordet Rud findes i gamle Dage brugt i samme Betydning som Løkke, o: et indesluttet Stykke Jord, som er en Mands eget, og som han til eget Brug alene har at indhegne, men Ordet kan ogsaa komme af at rydde eller rødde og maa da sammenlignes med Røddeplethuse i Tranekjær Sogn. Kjøbing er det oldnordiske kaupánger eller Kjøbstad. Udskillige Stednavnes Udtydning ligger meget nær, saaledes Magleby (1231 Malclæby), o: Storeby; Bransby (1231 Bramsby), Hagenby (1478 Hagenbü), Bjergby (nu Bjergbygaard), Baadesby (nu Boesgaard), Hverkenby (eller Hverkinge), Østerby, Vesterby, Lykkeby, Vindeby, Kjædeby (1231 Keteby), Strandby. Disse Byer have sandsynligvis fordem været større end nu, og udgjort de saakaldte Adelsbyer eller Hovedbyer. Mindre Byer vare Torperne eller Udslytterbyerne, saaledes Biskopstorp (eller Bisjeltorp) nu en Gaard; Bøstrup (fordum Borstrup) o: Borres Torp*), Torpe (1478 Toroppe). Kirken i Longelse skal have været kaldet St. Peders Kirke og har da givet Navn til Pederstrup, o: Peders Torp; ligeledes, menes det, er

*) Slægten Borre, oprindelig adelig, har i det mindste i Fortiden været udbredt paa Langeland; Borregaarden i Høimøved har saaledes tidligere været i dens Eje.

Spodsbjerg en Forkortelse af „St. Peders Odde's Bjerg“. Løngelse (1473 Liøngelse, 1478 Lyænggelsæ) er rimeligvis det i Kong Valdemars Fordebog nævnte Liungahals og har maasse Navn af Byens Længde. Endelsen „Hals“, der ogsaa findes i Navnet Lohals, er omtrent det samme som Næs, Odde. Navnet Lohals kan nærmest udledes af det oldnordiske ló, o: lav Kyststrækning.

Det gamle Ord Kummel (oldn. kumbl), o: Gravhøj, er vedligeholdt i „Kumle Høje“ i Lindelse Sogn. I samme Sogn findes endnu mange Gravhøje. Paa Rislinge, hvorfra er Overfart til Grø, menes i Oldtiden at have været et Tingsted, „Risi Ting“, hvorefter saaledes Halvoen har faaet Navn. Ved Guldborg eller Guldbjerg, der i Oldtiden skal have været Dens vigtigste Herresæde, ligger en anden Gaard, Kvindbjerg, der menes at have Navn af, at „Tomsruburet“ her var bygget. Endelig findes ogsaa i Hennemved en Høj, kaldet Kaarehøj, o: Kaarehøj, af kaare eller vælge; her har da tidligere været Samlingssted for Omegnens Bønder ved Kaaringer eller deslige.

De mange Stednavne, der ende paa Bol, Bølle*) kunne i Reglen udledes af gamle danske Eggenavne, og Ordet Bol, der i Oldtiden svarede omtrent til, hvad vi nu vilde kalde en Helgaard, og omfattede saa megen Jord, som en Mand kunde leve af. (Emlg. ogsaa oldn. byli, o: Bolig.) Simmerbølle (1231 Sigmundebølle, 1478 Symmedbølle, 1546 Semelbølle)

*) Et gammelt Ord siger: „Langeland har 15 Møller, 15 Bøller og 15 Kirkefogne.“

kommer saaledes af Mandsnavnet Sigmund eller Simer, og er ikke opfaldt efter „Gimbrerne“, saaledes som Nogle have gjættet, og derfor skrevet Navnet Simerbølle, Gimbrerbølle. Emmerbølle (1477 Emberbølle) maa udledes af Edmund; Fuglsbølle (1478 Folsbøl) af Fugl, et meget almindeligt Navn eller Tilnavn. Hagbølle, eller, som Mange skrive, Haugbølle, hed 1231 Hakabøla, af Mandsnavnet Hake eller Hason; man har tidligere ment, at Haugbølle skulde være det samme som „Højbølle“, ligesom det nærliggende Albjerg „Bjerg over alle Bjerge“, men disse Gissninger ere vistnok urigtige. Derimod findes det gamle danske Ord hill, o: Høj, i Illebølle, hvilket Navn altsaa er det samme som Højbølle. Svallebølle (1489 Suallebølle) er uden Tvivl kaldt saaledes efter Slægtnavnet Svalle; 1473 nævnes Berner Hansøn Suolle som Herredsfoged for Nørreherred. Klavsølle (1477 Clausøbøla), Kassebølle (1546 Chasesølle, 1489 Kossesølle), Skattebølle (1462 Skartesølle), Tressesølle (1462 Tressesølle), Leggesølle (1231 Lefesølle), Lejbølle (1478 Leybølle) kunne nærmest udledes af gamle Eggenavne; derimod, menes det, har Tuslebølle (forhen Toslebølle) Navn af, at her i gamle Dage skulde have været et Toldsted eller opbaaret Told (oldn. tollr, o: Told, Skat).

Om de Stednavne, der ende paa lev eller løv, har de Lærde flere Meninger. Lev kan udledes af leife, o: at efterlade, og er da det samme som Arvegods, Stamgods, men Ordet findes ogsaa i Konunglev, o: Gods, der var henlagt til Kongens Børd [Mensalgods]. Lev kan da nærmest udtydes som Ejendom. Tryggelev (1231 Tryggeleue, 1478 Trøggeløff) er da = Trygves eller Trygves Ejendom; ligesaa Herølev

(1479 Hæsløff) af en Mand, Herre; derimod er Oprindelsen til Navnet Strøbeløv mere vanskelig at udfinde, Suhm synes tilbøjelig til at udlede det af skrive, o: forudsige, spaa.

Snøde (Snødha, 1477 Snødet, 1576 Snedde) kommer af Sned, oldn. sneid, o: affaaret Stykke, et fræfitt Stykke Jord. Af samme Oprindelse er Hælsned (1478 Hælsnødet), Stoense (1395 Stugnæs, 1478 Stoffusæ, 1576 Staunse) kommer sandsynligvis af stuf, som man finder brugt i samme Udtydning som Stykke Jord. Lindelse, Lindegaard, Lindso i Lindelse Nor kommer enten af lin, o: Hør, eller Træet Lind. Lindelse hed 1231 Linløse, 1477 Linnessæ; Endelsen „løse“ er det samme som udløse og tyder da paa, at Stedet har været pantsat. Dog maa ogsaa „løse“ i flere Stednavne udtydes = Led.

Marken Bibelte ved Rudfjøbing, mener man, Kulde have Navn af Vi, o: Helligdom; her har da været en hellig Lund, i gamle Dage. Paa Bibelte eller oprindelig Bibillede ved Svendborg stod saaledes i den katolske Tid et Jomfru Marie helliget Billede, og Navnet stammer altsaa fra den Tidens alder. Men Bibelte kan dog ogsaa være det samme som Viebelle, o: de under Byen indhegnede Jorder, saaledes hedder det i Kong Valdemars Stadsret for Odense, stadfæstet af Kristian den Første 1477: § 1. „Inden fornefnte Stads markskiel, som alment kaldes biark eller Viebelle.“ Af Lotte eller Lyfte, o: indhegnet Mark, er Navnene Brolyfte, Egelyfte (1489 Egelyfte), Dagelyfte, Puselyfte (1477 Puselyfte, 1529 Puselyfte, paa Vitenst. Kaart 1783 Puselyfte) og andre lignende opstaaede; Brolyfte har Navn af Broen, som her

forte over et Vanddrag, heraf Nordenbro og Søndenbro. Dag er et gammelt dansk Eggenavn. Pusselykke er sandsynligvis kaldet efter et vendisk Eggenavn, smlg. Landsbyen Putsee paa Femern. Vigefaa Lidsemose (1478 Ligmose). Bagnkop, der ligeledes synes at stamme fra Benderne, hed fordom Barenkop af en nogen Banke eller Hoved (tyst Kops). Andre fortælle, at Bagnkop er bygget for flere Hundrede Aar siden af hollandske Fiskere.

I fordums Tid hørte Skrobeløv Sogn under Sønderherred. I den katolske Tid, da Præsterne var langt talrigere end nu, havde hver Kirke sin egen Præst. Kristian den Tredie lagde Tullebølle Sogn til Tranekjær, og 1555 Jodslette Sogn til Tryggelev. Birkeholm, nu under Drejø Sogn, hørte før 1555 under Humble. Etryno, der først 1589 fik sin egen Kirke, hørte tidligere under Rudsjøbing Sogn. Den hører nu som Fæstegods under Grevskabet Langeland; den udgjorde et eget Virk til 1855, da den inddroges under Langelands Sønderherred. Ellers havde Den, som for nævnt, tidligere sit eget Ting til 1681, da den lagdes under Sjøs Landsting.

Tilføjelser og Rettelser.

S. 5. I en Lørvemose i Snøde Sogn fandt man for henved en 40 Aar siden et Lig, der paa Grund af Lørvandets Indvirkning havde holdt sig temmeligt frisk, Skønt det sandsynligvis havde ligget i Mosen i mange Hundrede Aar. Liget fandtes især Klæder af Dyrehud, sammensyede med Stkindstrimler. Man har gjort lignende Fund i Jylland, Fyn og andre Steder, hvor kvindelige Lig ere fundne uedpælede eller fastgjorte i Mosen ved gaffelformige Grene. Dette var i gamle Tæge en almindelig Straf for Heere og Ojengangere.

S. 8. Paa Holmene i Lindelse Nor er ingen Bygningslevninger fundne, derimod synes der at have staaet en Borg paa Odde paa Kjøbenhavn ved Klægsø, hvor der er funden Spor af en firkantet Vold og i Noret ligeudfor optaget en Del Pæle som Levnninger af et Polværk.

S. 30. Paa Herredagen i Odense 1548 affød Dronning Dorothea sit Livgæbing i Fyn, paa Taasinge og Langeland, mod at faa andet i Stebet i Jylland.

S. 60. Den nævnte Træsnit fandt ikke Sted ved Spodsbjerg, men noget sydligere, omtrent ved Bolleholm. 3 Dragoner, der bleve dræbte af de engelske Kugler, jordebdes paa Rudkjøbings ny Kirkegaard.

Trykte Kilde skrifter til Langelands Historie.

Steph. Jørgensen, Efterretninger om Rudkjøbing Kiøbstad. Odense. 1796. 8 Ark.

Forfatteren var Byfoged i Rudkjøbing fra 1789 til 1805, da han blev Landsdommer i Viborg. Bogen, der nu er meget sjelden, indeholder kun Dplysninger om Rudkjøbing i den nyere Tid, for det meste om de til Byen hørende Jorder.

Joh. Nic. Lange, Topographie over Den Langeland. Kjøbenhavn, 1830. 24 Sider.

Forfatteren (født 1814), Discipel i Roskilde Katedralskole giver en kort Skildring af Langeland i sex Kapitler. Mærkelig er især Skildringen af Indbyggernes Karakter og Sæder.

B. Rasmussen, Dplysninger betræffende Rudkjøbing Kjøbstad, med Bemærkninger om de danske Kjøbstæder i Almindelighed og Den Langeland, samt med Grundtegninger af Rudkjøbing 1640 og 1849, og Tegninger af gamle Inscriptioner paa Kirkeflokker osv. Rudkjøbing 1849. XVI og 235 S.

Udtog af Langebechs Scriptores over de gamle Kongers private Jordegods paa Langeland, efter Waldemar 2dens Jordebog af 1231, med Noter af Suhm, udgivet 1792. Fra Latin oversat paa Dansk 1852 af Hr. Pastor Leth, daværende Catechet i Rudkjøbing. Suhms Noter ledsagede med Anmærkninger til nærmere Dplysning af Udgiveren. Som Tillæg meddeles et Kort over Langeland fra Aaret 1300 og Extract af en Syns-Overleveringsforretning over Tranefjær Slot og Lehn af 1661, ligeledes med Anmærkninger. 2. Dplag. Rudkjøbing 1863. 32 Sider.

Cosmel, Om Faarevejsle paa Langeland i Burmann Beckers „Efterretninger om gamle Borge. III. Samling.“

I „Prospetter af danske Herregaarde“ findes Billeber og udførlige Beskrivelser af: Egelykke, Faarevejsle, Hjortholm, Skovsgaard, Stensgaard og Tranefjær Slot.

Af Haandskrifter mærkes:

Enøbe gamle Præstebog af Jakob Jørgensen Sadolin; den indeholder, foruden en Del Gjenpartier af Dokumenter m. m., en Fortegnelse over Præsterne i Snøbe; den er i 4to, men forøvrigt næsten fortræet af Ude. En Del af den er trykt i „Nye kirkehistoriske Samlinger.“

Tryggelev-Bogen; heraf er ligeledes en Del sammesteds trykt.

Om Spanierne paa Langeland se især: H. B. Mumme, Begivenhederne i Tjen under de franske og spanske Troppers Ophold her i 1808. Odense 1848. — Fr. Schiern, Spanierne i Danmark, i „Dansk Folketalender“ for 1843.

Om Brødrene Orsted se: H. C. Orsteds Levnet, skrevet af ham selv i Kofods Konv. Lexikon.

Af J. A. Hansens Levnet har Poul Pry givet en Fremstilling.

Om Nabs Hansen se D. C. Rugaards „Personalhist. Folketalender“. Grundtvigs Levnet er skildret af flere.

Om Stednavnes Udtydning se især J. Kof, „Det danske Folkesprog i Sønderjylland“. II. Del. 1867.

